

Via historiae

ŠTUDENTSKÝ ČASOPIS KATEDRY HISTORICKÝCH VIED A STREDOEURÓPSKÝCH ŠTÚDIÍ
UNIVERZITA SV. CYRILA A METODA V TRNAVE

STATÚTY TRNAVSKÝCH ŠEVCOVSKÝCH TOVARIŠOV AKO PRAMEŇ POZANIA
KAŽDODENNOSTI | ZO ŽIVOTA NA DEDINE V PRIEBEHU 19. STOROČIA | ZO
SUKROMIA CÍSARA | KAŽDODENNE STAROSTI V OBDOBÍ NEOABSOLUTIZMU
| SMRT, BLATO, BEZNADEJ | ŽIVOT V ZAKOPOCH VEĽKEJ VOJNY | DETI AKO
SVEDKOVIA VEĽKEJ VOJNY | V DUCHU CYRILOMETODSKEJ TRADÍCIE ALEBO
"DEDICTV OTCU ZACHOVEJ NAM, PANE" | SLOVENSKA FOLKLÓRNA STOPA V
MEXIKU | EVOLUCNÝ ZMYSEL VOJNY

Milí čitatelia,

často sa stretávam s názormi okolia, že dejiny sú iba samé vojny, bitky či politické rozhodnutia, a obyčajný ľud sa v slede udalostí musel len podmaniť vyššej moci. Ale nie je to úplne pravda. Aj králi, vojvodcovia, šľachtici, biskupi či vojenský generáli, prežívali každodenné starosti a riešili primárne otázky svojej existencie. Nové číslo časopisu *Via Historiae* Vám ponúka, ctení čitatelia, možnosť nahliadnuť do ševcovských dielní v Trnave či súkromia cisára Františka Jozefa, ktorý našiel záľubu v poľovačkách. Pri ďalšom článku máte možnosť prejsť sa, aspoň v predstavách, typickou slovenskou dedinou v priebehu 19. storočia a všimnúť si aj nejaké spojitosti so súčasnosťou. Ani v nasledujúcom článku neopustíme „dlhé“ 19. storočie, pretože príspevok sa zaoberá životom ľudí v čase neoabsolutizmu, kedy sa slovenský jazyk, aspoň na krátku chvíľu, používal na najnižších stupňoch administratívy. Po relatívne pokojnom 19. storočí sa presunieme do toho nasledujúceho, kde prostredníctvom dvoch príspevkov máte možnosť nazrieť do zákopov prvej svetovej vojny na západnom fronte, či optikou detí sledovať hrôzy globálneho konfliktu. Pri príležitosti výročia založenia univerzity bola v priestoroch hlavnej budovy nainštalovaná výstava spätá s vierozvestcami Cyrilom a Metodrom, a verím, že po prečítaní článku prijmete naše pozvanie a oboznámite sa s ňou osobne. Následne sa spolu s folklórnym súborom „Trnafčan“ vyberieme po Mexiku a navštívime zaujímavé a pre nás stále odľahlé oblasti. Na záver sa pozrieme opäť na vojny, ale očami inej vednej disciplíny – psychológie. Okrem toho by som Vám chcel oznámiť, že náš časopis nadviazal spoluprácu s viacerými internetovými portálmi (KVH Beskydy, regionalnedejiny.sk či magistra-historia.sk) a študentskými časopismi doma, ale aj v zahraničí, konkrétne v Českej republike (časopis Obscura). Práve v tomto čísle si môžete všimnúť redaktorov pôsobiach na iných univerzitách či inštitúciách, čo je pre nás obrovská pocta a poďakovanie za odvedenú prácu. Verím, že nám ostanete verní aj do budúcnosti a my sa budeme naďalej snažiť zvyšovať kvalitu a prinášať Vám zaujímavé príspevky z rôznych oblastí histórie.

Prajem Vám príjemné a podnetné čítanie.

šéfredaktor Matúš Burda

Redakčná rada

Šéfredaktor

Matúš Burda

Grafika

Bc. Jozef Voříšek

Matúš Burda

Jazyková korektúra

Gabriela Trulíková

Redaktori

Diana Balogáčová

Matúš Burda

Nikola Hrebeňáková

Mgr. Vladimír Koppan

Mgr. Romana Luchavová

Kristína Siladyová

Jozef Šavel

Gabriela Trulíková

Bc. Jozef Voříšek

 viahistoriaucm@gmail.com

 <https://www.facebook.com/Viahistoriae/>

 <http://ff.ucm.sk/sk/casopis-via-historiae/>

 <http://khist.ff.ucm.sk/sk/studentsky-casopis-via-historiae/>

Via Historiae

2 Úvod

4 Štatúty trnavských ševcovských tovarišov ako prameň poznania každodennosti

(Mgr. Romana Luchavová)

9 Zo života na dedine v priebehu 19. storočia

(Gabriela Trulíková)

14 Zo súkromia cisára. František Jozef I. na love

(Diana Balogáčová)

17 Každodenné starosti v časoch neoabsolutizmu

(Bc. Jozef Voříšek)

22 Smrť, blato, beznádej - život v zákopoch Veľkej vojny

(Mgr. Vladimír Koppan)

28 Deti ako svedkovia Veľkej vojny

(Matúš Burda)

33 V duchu cyrilometodskej tradície alebo „dědictví otců zachovej nám, Pane!“

(Nikola Hrebeňáková)

37 Slovenská folklórna stopa v Mexiku

(Kristína Siladyová)

45 Evolučný zmysel vojny

(Jozef Šavel)

47 Udialo sa...

(Redakcia)

48 Kvíz

(Redakcia)

Štatúty trnavských ševcovských tovarišov ako prameň poznania

autor ■ **Mgr. Romana Luchavová**
(Štátny archív v Trnave)

Jednou zo zaujímavých druhov každodenností, ktoré nám dokladajú pramene, je tá cechová, remeselnícka. Cechy majú zachovanú pomerne širokú škálu písomnej agendy, z ktorej nám asi najviac približujú život remeselníkov štatúty, dobovo označované ako artikuly. Boli to články, ktoré určovali práva a povinnosti všetkých členov cechu. Stanovovali vzťahy jednak medzi hierarchickými stupňami týchto spoločenstiev, ale aj vzťahy k iným cechom, mestskej samospráve, zákazníkom, ba dokonca aj v súkromnom prostredí, k členom rodiny. Každý člen cechu musel byť nimi oboznámený a dodržiavať ich, v prípade porušenia týchto nariadení bol pokutovaný, finančne alebo v naturáliách. Zároveň boli cechy štatútmi aj právne ošetrené, potvrdzoval ich magistrát, niekedy aj panovník, vďaka čomu mali medzi písomnosťami primárne postavenie. Štatúty sa často preberali z mesta do mesta a Trnava nebola výnimkou.

Okrem všeobecných štatútov, ktoré platili pre celé cechy, máme zachované aj iné, medzi ktorými sa vyskytujú čisto tovarišské štatúty. A práve tovariši boli neodmysliteľnou súčasťou

hierarchického spektra remeselníckych cechov. Do tohto medzistupňa medzi učňami a majstrami patrili úspešne vyučení učni, o ktorých máme zároveň najviac zmienok. Od samotných učňov sa líšili najmä tým, že dostávali mzdu, týždennú alebo úkolovú a museli absolvovať niekoľkoročnú vandrovkú. Inak podobne, ako oni, bývali a pomáhali v majstrovej domácnosti.

Ako vyzeral každodenný život trnavských ševcovských tovarišov, ktorých hlavnou náplňou bolo zhotovovanie žiadanej koženej obuvi všetkých druhov okrem čižiem, nám dokladajú ich samostatné štatúty z roku 1556, uložené v Štátnom archíve v Trnave. Z toho, že tovariši mali svoje vlastné štatúty vyplýva, že v meste boli hojne zastúpení. Stanovy sú vyhotovené v slovenskej aj nemeckej verzii, na pergamene v rozmere 31 x 18 cm. Zároveň nám aj potvrdzujú začlenenie tohto rozšíreného remesla medzi tunajšie, ktoré tu pôsobilo asi od 2. polovice 16. storočia, národnostnú štruktúru cechu a etablovanie slovenského etnika do meštianskej remeselníckej spoločnosti. Štatúty trnavských ševcovských tovarišov mali pôvod-

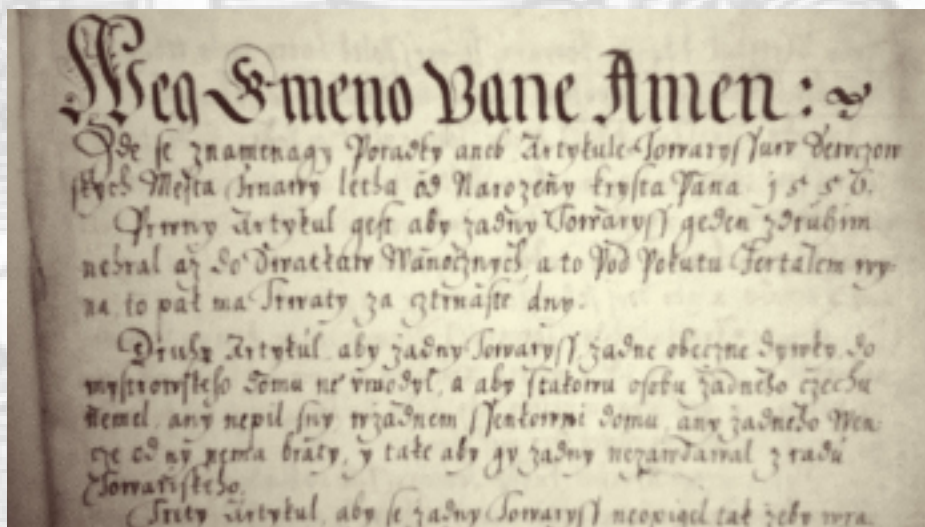

Ševcovská dielňa a krám (Nemecko, 16. storočie)

ne aj privesenú pečať, čo sa spomína v ich závere. Písmo je veľmi dobre čitateľné, bodov je dokopy 22 a sú pomerne stručne písané. Z úvodu sa dozvedáme, že na tomto pergamene sú zaznamenané poriadky ševcovských tovarišov z roku 1556, v závere štatútov sú menovaní cechmajster a majstri, aj starší tovariši. Cennými informáciami sú aj geografické údaje pri menách, ktoré dokladajú pôvod remeselníkov (Krupina, Kremnica, Štiavica...), ktorí pravdepodobne ševcovské remeslo priniesli do Trnavy.

V štatútoch sa vyskytujú skôr povinnosti ševcov ako práva, čo je pochopiteľné, keďže šlo o hierarchický medzistupeň, zastúpený hlavne

mladšou generáciou. Jedným z údelov tovarišov bol veľmi dlhý pracovný čas, A. Špiesz uvádza až 16 pracovných hodín, ktoré začínali ráno okolo 4. alebo 5. hodiny a končili večer, približne medzi 20. a 21. hodinou. Kompenzáciu tohto vyčerpujúceho času tvorili nedele a sviatky, ktorých bývalo pomerne dosť. Ševcovskí tovariši mali tiež dlhú pracovnú dobu, ktorá sa síce v štatútoch neuvádza, ale fakt, že: „...kazdi towariss ma mystrowy kazdy den piet parow strewycz ussity...“ nás v tom utvrdzuje. Už iba samotná príprava materiálu na šitie piatich párov obuvi musela byť zdĺhavá. Za tento úkon dostal tovariš mzdu 10 grajciarov. Okrem obuvi sa ševci venovali aj výrobe drobnejších kožených predmetov. Pracovný deň tovariša začínal teda vo veľmi skorých ranných hodinách, v zimných mesiacoch sprevádzaný úplnou tmou a zimou. Pred absolvovaním cesty do majstrovej dielne

Štatúty trnavských ševcovských tovarišov z roku 1556

sa musel tovariš samo-zrejme postarať o zdroj svetla aj tepla, a to nielen pre seba. Ani samotná cesta na pracovisko nebola jednouchá,

okrem spomínaných úkonov aj kvôli absencii benefitov, napr. vo forme verejného osvetlenia či údržby cestných sietí. Až úpravou pracovného dňa za Márie Terézie v roku 1770 bol stanovený pracovný čas od 5. do 20. hodiny. Zahŕňal polhodinovú prestávku na večeru, prípadne aj raňajky a hodinový interval pokrýval obed. Touto úpravou sa zrušil aj dovtedy zaužívaný „tovarišský celibát.“ Jedným z

sa teda snažili predísť zjavne rozšírenému problému - alkoholizmu, ktorý bol sprevádzaný aj hraním hazardných hier, čo bolo samozrejme, zakázané. Zároveň je paradoxom, že tovariš, ktorý sa stal na 2 týždne hospodárom, teda akýmsi posluhovačom, mal povinnosť spolutovarišom nalievať víno a dobre hospodáriť so zverenými peniazmi. Medzi incidenty tovarišov - mládencov patrili aj rôzne hádky a bitky, ktoré boli

pokutované jedným fertálom vína (cca 20 l). Pokutovaný bol aj svedok incidentu, ktorý to neoznámil. Tovariš pri nezhode s druhým nemal čakať na to, kým sa mu odprosí, ale sám tak prvý urobiť. Vážne bol potrestaný aj tovariš, ktorý by si v pondelok spravil voľno. Taký až celý

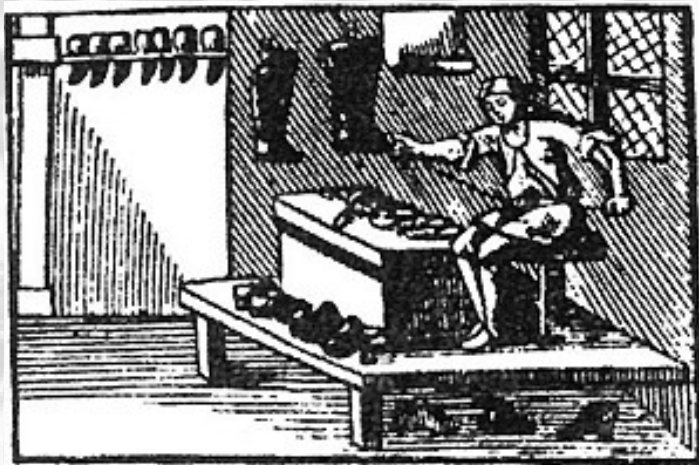
Ševcovská dielňa

dôvodov celibátu bol nízky tovarišský plat, ktorý by nestačil na užitie rodiny. Následky tohto zákazu majú odraz aj v štatútoch, kde sa stretáme so zákazom vodenia si obecných dievok do majstrovho domu, aj zákazom pitia v šenku s nimi, a zároveň „...aby se zadnyn towaryss neopigel tak zeby wraczal...“ Objednávateľia štatútov

rok u žiadneho majstra nemohol prácu dostať. Samozrejmosťou bolo každý týždeň prispieť poplatkom – jedným peniazom do pokladnice. Zároveň podobne ako v iných cechoch, aj v tomto sa všetci museli zúčastniť pohrebu majstra alebo členov jeho rodiny. Tí najneposlušnejší tovariši a takí, ktorí neplatili pokuty boli, ako uvádza doc. Vladimír Segeš, verbovaní do vojska.

odnášanie vecí z majstrovho domu a dielne, práca u iného majstra, alebo nadávanie a kliatie. V takom prípade sa musel pred majstrom aj jeho manželkou, prípadne aj pred majstrovou čeladou odprosiť a zaplatiť ako pokutu nešpecifikovaný poplatok. Zároveň sa v štatútoch spomína, že tovariš, ktorý by nerešpektoval najmä majstra, jeho manželku (uvedení ako pán tatík a pani matka) a starších tovarišov a netají to, má byť bitý korbáčom. To je vcelku zaujímavý fakt, ktorý svedčí o slabej poslušnosti tovarišov, pretože bití bývali najmä učni.

Dva body sa venujú aj úprave zovňajšku tovariša. V jednom sa uvádza, že tovariši mali

Dobový pohľad do obuvníckej dielne

zakázané v dielni, na rínku a jarmoku behať bosí, pod hrozbou pokuty jedného fertála vína. Každopádne musel byť veľký paradox vidieť práve výrobcu obuvi chodiť bosého. Zo všetkých štatútoch v súdobej slovenčine, ktoré sú uložené v Štátnom archíve v Trnave, vynikajú ševcovské v povinnosti absolvovania kúpeľa. Malo tak byť každých 14 dní, v sobotu. Predtým ale tovariš „...mystrowy swemu ma ussyty cztery pary strewicz a potom gity do lazne...“ čo nám opäť svedčí o dlhej pracovnej dobe.

V prípade, ak nešiel do kúpeľa, zaplatil neuvedený poplatok ako pokutu. Súvislosť so spomínaným celibátom má iste aj vandrovka. Bolo povinnosťou každého tovariša, aby ju absolvoval. Jednak mal nazbierať nové skúsenosti a poznatky, ktoré potom zúročil cech pri orientácii na trhu, ale vandrovka mala aj ekonomický význam, pretože tovariši nielenže odchádzali, ale aj prichádzali do našich miest. O vandrovkách a ich predpísanom smere alebo dĺžke sa nezachoval žiaden bližší korešpondenčný materiál, trvali individuálne, vo všeobecnosti približne 2 - 3 roky. Vandrujúci tovariš sa preukazoval najmä dvoma písomnými dokladmi, jedným bol výučný list, ktorý dostal po absolvovaní učňovského stupňa a druhý vandrovný, od roku 1816 vandrovná knižka (*vanderbüch, vándorlókönyv*). Tieto knižky sú svedkami putovania tovarišov po krajinách, obsahujú údaje o ich práci aj správaní, zapísaných majstrami. Prvou úlohou vandrujúceho tovariša bolo hlásenie sa u staršieho tovariša v meste, do ktorého prišiel. Ten mu následne hľadal prácu u majstrov. Počas vandrovky bývali tovariši v nocľahárňach na to určených. V ševcovských štatútoch nie je zmienená presná doba trvania vandrovky. Dozvedáme sa, že privandrovaný tovariš mohol u niektorého majstra stráviť 2 týždne s tým, že polovicu *bochlou* – týždennej mzdy, mal dať do pokladnice. Takže jeho osobným ziskom bol okrem skúseností iba plat za jeden týždeň. Ak by to odmietol, cech mal právo mu túto sumu ihneď odobrať. Tovariš, ktorý by tajne vandroval 14 dní pred sviatkami alebo jarmokom, bol trestaný písomne tak, že za ním napísali list o jeho neslušnom správaní. Viac zmienok o vandrovke sa v štatútoch nena-

chádza. Záver štatútov okrem menného registra cechmajstra a majstrov, a informácii o privesenej pečati, tvorí údaj o fungovaní ševcovských tovarišov v rámci národností. Štvrt' roka mal hlavnú funkciu nemecký a štvrt' roka slovenský tovariš. A „...aby zatim zaden hnew neb zwada byla ness aby sworny a uprimny mezi sebau byly.“ Štatúty trnavských ševcovských tovarišov dvoch národností nám predkladajú obraz každodenného života remeselníkov, ako z morálneho pohľadu, tak aj z ekonomického, náboženského a spoločenského. Súčasťou života nielen tovarišov bolo veľmi veľa povinností, ktoré aj napriek náročnému časovému a fyzickému vyťaženiu mali viesť k zlepšeniu života týchto remeselníkov, z ktorých sa stávali skúsení a kvalifikovaní majstri, neraz patriaci do vyššej spoločnosti.

Obuvník pri práci

Zdroje:

Pramene:

MV SR, Štátny archív v Trnave, a. f. *Cechy v Trnave*, kr. č. 8, *Ševci 1556*.

Literatúra:

1. SEGEŠ, Vladimír. *Remeslá a cechy v starom Prešporku*. Bratislava : Marenčin PT, 2011, 204 s. ISBN 9788081140495.

2. ŠPIESZ, Anton. *Remeslá, cechy a manufaktúry na Slovensku*. Martin : Osveta, 1983, 198 s.

3. ŠPIESZ, Anton. *Remeslo na Slovensku v období existencie cechov*. Bratislava : SAV, 1972, 344 s.

Obrazová príloha:

1. <http://www.ludovakultura.sk/index.php?id=1394>

2. <http://www.mvnb.de/museumssuche/detail/museum/heimatmuseum>

3. MV SR, Štátny archív v Trnave

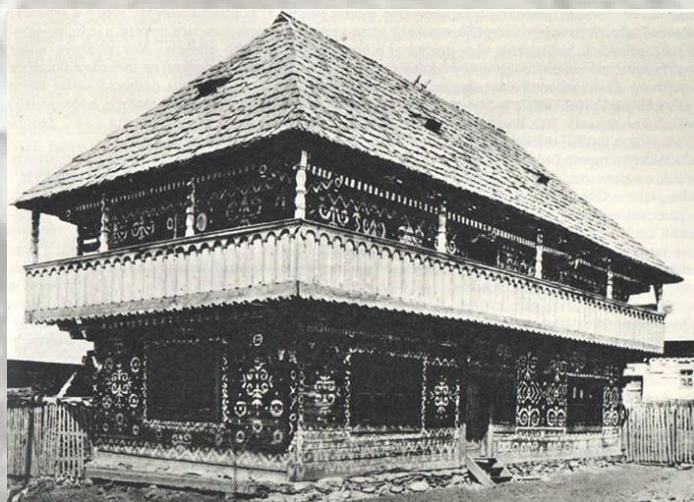
Zo života na dedine v priebehu 19. storočia

autor Gabriela Trulíková
(Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave)

Na základe celokrajinského súpisu obyvateľstva alebo inak aj súpisu daňovníkov z roku 1828 (dve dekády pred zrušením poddanstva v Uhorsku); vykonaného podľa jednotlivých obcí, sa dozvedáme, že v uvedenom roku žilo na slovenskom vidieku 140-tisíc poddanských a 138-tisíc želiarskych rodín, čiže značnú časť dedinského obyvateľstva tvorili drobní sedliaci a bezzemkovia, stále viazaní viacerými poddanskými povinnosťami voči feudálnej vrchnosti. Ako však okrem spomínaných záväzkov voči zemepánom vyzeral každodenný život takýchto rodín žijúcich na dedinách, aké zvyky či tradície zachovávali, čo dominovalo v rámci stravovania či obliekania? V rámci jednotlivých regiónov existovali rôzne špecifiká, týkajúce sa či už spoločenských, kultúrnych alebo iných zvyklostí či noriem, príznačných pre tú-ktorú oblasť. Takou bola napríklad aj oblasť Stredného a Horného Považia a Kysúc.

Územie od Nového Mesta nad Váhom (časť okresu) po Žilinu, bolo spolu s regiónom Kysuce súčasťou Trenčianskej župy. Väčšina obyvateľov sa živila poľnohospodárstvom, chovom hospodárskych zvierat a prácou v okolitých lesoch - najmä pre severnú časť regiónu malo význam lesné hospodárstvo, kde popri ťažbe dreva (drevorubačstvo) na palivo a stavebný

materiál dominovalo aj furmanstvo či pltníctvo, a taktiež spracovanie dreva (najmä šindliarstvo), ktoré boli významnými doplnkovými zdrojmi obživy. V chudobnejších pod-

Čičmany (Horné Považie)

horských obciach (napr. Veľké Rovné, Petrovice, Kolárovice a i.), rozvinuté bolo drotárstvo, ktorého charakteristickým znakom bolo podomové, vandrovné vykonávanie, spojené s pravidelným krátkodobým, ale i dlhodobým odchádzaním za prácou. Z pestovaných plodín mali význam obilniny a okopaniny, najmä zemiaky a krmná repa. Významné bolo aj pestovanie ovocných stromov - najväčšej obľube sa tešili slivky, z ktorých sa pálila slivovica, príznačná najmä pre Bošácku dolinu;

v severnejších oblastiach, najmä v okolí Žiliny a Kysúc bola táto činnosť pomerne zriedkavá. V súvislosti s podielom valaského pastierskeho ľudu na osídľovaní Kysúc významný bol chov oviec zameraný najmä na výrobu mlieka a vlny (salašníctvo), ktorý sa miestami zachoval až do súčasnosti. V niektorých lokalitách Javorníkov,

Všetci sa stretávali v kostole, na trhoch alebo v krčme, a nikdy neprešli vedľa seba bez pozdravu, bez toho, aby sa jeden druhému prihovorili; vedeli, kto kde býva, stačilo idúcky pozdraviť „*a kde ideš*“, „*kde si bol*“, „*pomáhaj pánboh, perieš?*“, často s vyjadrením osobného vzťahu „*Hrabeš, Marka?*“, „*Kosiť, svák?*“ a iné.

Rajecká Lesná (Horné Považie)

Malej Fatry a na Kysuciach sú známe letné hospodárstva: salaše, šopy, bačovy, *cholvarky*, *letníky*, *letoviska*, na ktorých zvieratá spásali pasienky a lúky, ľudia sa venovali spracovaniu mliečnej produkcie, obrábaniu pôdy a prácam so senom. Bolo zvykom, že pred začiatkom orby si roľník kľakol, pomodlil sa a svätenou vodou pokropil miesto, kde počínal orať. Keď sa prvý raz vyháňal statok na pole (na pašu), položili na prah, kadiaľ statok vychádzal, vajce. Ak sa vajce rozbilo, škoda ostala na ňom, inakšie sa statku mohlo niečo stať. Dedinčania užívali spoločný chotár, kde sa stýkali rodinné majetky a ich majitelia na poliach či lúkach.

V jednotlivých subregiónoch sa vyskytovali zrubové, od polovice 19. storočia aj murované domy, pôvodne s izbou a pitvorom, rozdeleným na vstupnú časť a komoru. Pitvor slúžil ako vstupný priestor do domu, na uskladnenie rozličného náradia, viedli tadiaľ schody na povalu, a tam sa aj rúbalo či píľilo drevo. V izbe sa nachádzala pec kvadratického tvaru, a pred jej otvorom vymurované ohnisko na varenie. V niektorých vyššie položených

obciach existovali aj tzv. „dymné“ izby, v ktorých nebola pec, len jednoduché ohnisko. Ohniská – *noľepy*, boli plošiny v rohu izby, vyzdvihnuté nad úroveň ubitej zeme asi 75 – 100 cm. Na vrch plošiny sa položil veľký plochý kameň – *skrižal*, na ktorom sa rozkladal oheň. Hrnce na varenie – *želežňoky* bývali odložené na lavici pri peci, nemali pokrievky a používali sa najmä na varenie kapusty a zemiakov. V miestnej tradičnej strave sa pestovali a využívali strukoviny – fazuľa, bôb a hrach, z ktorých najdôležitejšou bola fazuľa. Varený hrach sa pripravoval zriedkavejšie - najčastej-

Krpce - tradičný typ obuvi

šie na Vianoce so sušeným ovocím ako obradové jedlo. Pre obyvateľov kraja bolo vysoko cenenou potravinou mlieko. Boli rodiny, v ktorých krava bola jedinou zárukou, že nebude hlad. „Kravou chudobných“ bývala koza, kozie mlieko sa rovnako ako kravské spracovávalo na maslo a syr. Špecialitou kraja bolo varenie domáceho údeného mäsa v *cmare* (kyslom mlieku). Cmar bol univerzálnym nápojom, ktorým sa zapíjali kaše, zemiaky, pečivo či chlieb. Obradovým jedlom bol aj čerstvý tvaroh – *ohrjevanec*, ktorý sa podával na svadobných hostinách s chlebom. Mäso sa konzumovalo pomerne málo, v chudobnejších domácnostiach len párkrát do roka a najčastejšie kozie. Z nápojov sa pila predovšetkým voda zo studní a studničiek, pripravovala sa aj domáca pálenka, niektoré dediny disponovali aj obecnými pálenicami. Víno si mohli dovoliť len bohatší gazdovia. Aj napriek veľmi skromnému a málo pestrému zloženiu stravy miestnych ľudí sa počas roka

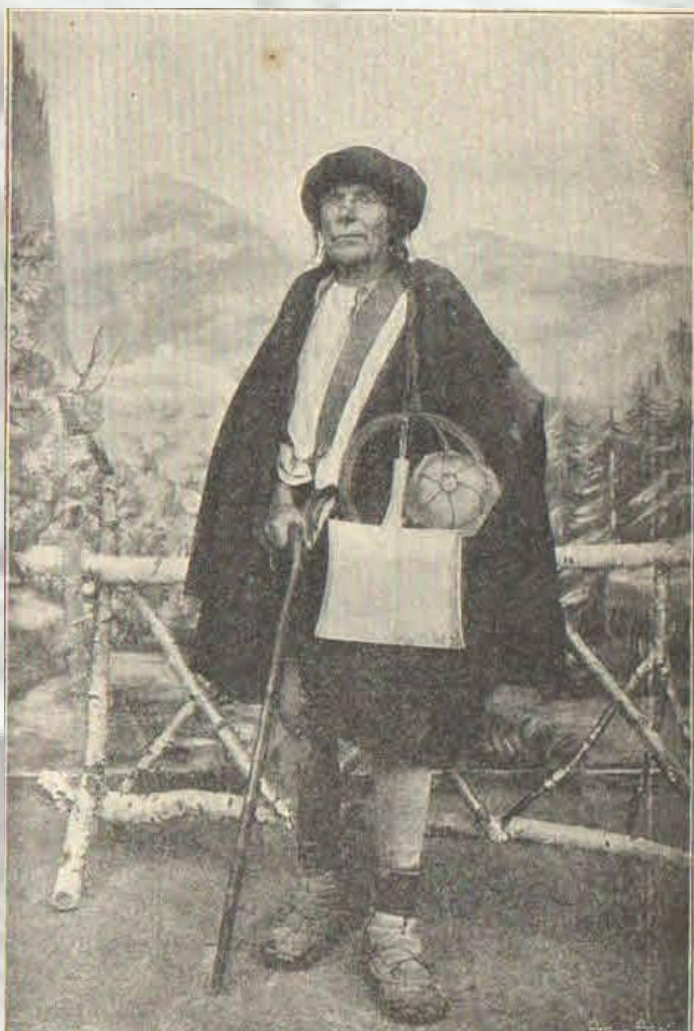
dodržovali pôsty - okrem najprísnejších (na Štedrý deň, Popolcovú stredu a Veľký piatok) aj pravidelne každú stredu a piatok, v niektorých obciach aj v sobotu. Nedeľa bývala sviatočným dňom, no v chudobnejších rodinách to na kvalite jedla takmer nespozorovali - nanajvýš sa suchá kaša pomastila maslom alebo lojom. Pre rodiny mali význam predovšetkým tie udalosti, ktoré sa ich bytostne dotýkali - narodenie dieťaťa, svadba a smrť človeka. Pri príležitosti svadby - *veselja* sa pripravovala najbohatšia hostina, kedy nechýbalo predovšetkým mäso. Na niektorých dedinách bolo zvykom sobášiť sa v pondelok, hodovanie trvalo jeden deň a jednu noc, svadba sa slávila doma, tanec na humne. Pred sobášom „obsýpali“ mlado- manželov ovsom, aby boli bohatí. Svadobným koláčom bola tzv. *calta*, pil sa *kvit* - riedený lieh s

Ukážka tradičnej čičmianskej výšivky

cukrom či slivovica, ktorú v okolí Nového Mesta nad Váhom zvykli pridávať aj do cesta pečiva, ktoré sa vyprážalo na masti. Na

dome, kde sa konala svadobná hostina, schádzali sa tzv. *šľačkori*, ktorí si svojou prítomnosťou „vynútili“ nejaké pečivo či

Mužský odev - Vysoká nad Kysucou

pohárik pálenky. Až neskôr sa zaužíval zvyk rozdávania „výslužky“. Ľudový odev v regióne bol v rámci jednotlivých subregiónov rozmanitý, značné rozdiely prevládali medzi nížinným plátenným a horským súkenným typom rovnako v mužskom aj ženskom odeve. V súvislosti (predovšetkým) so ženským krojom na dedinách, ako boli napr. Čičmany, Zliechov či Fačkov, pozornosť si zasluhuje tzv. čičmianska výšivka, ktorá svojou technikou, ornamentikou i farebnosťou patrila (a dodnes

patrí) k ojedinelým slovenským výšivkám. Ľudový odev v tejto oblasti si uchoval viaceré archaické prvky, staré ženy si ho príležitostne obliekajú i v súčasnosti. Obuv bola spravidla rovnaká pre mužov aj ženy, tradičné kožené čižmy, z vyrobenej hovädzej kože sa šili krpce, zo súkna kapce, z vlny pletené papuče. Významnú a dôležitú funkciu na dedinách predstavoval richtár, ktorý od 19. st. (ale aj predtým) skladal pred uvedením do úradu spolu s boženíkmi slovenskú prísahu, zloženú zo šiestich bodov. Zaviazal sa plniť všetky povinnosti voči stolici a zemepánovi. Mal dbať o to, aby rozličné daňové popisy boli spravodlivo rozvrhnuté na jednotlivých obyvateľov a oznámiť panstvu stavbu nových domov, aby neunikli daňovému zaťaženiu. Mal spravodlivo vybavovať všetky záležitosti, ktoré patrili do jeho kompetencie bez ohľadu na príbuzenské vzťahy a majetkovú podstatu obyvateľov. Spory sa mohli riešiť len v richtárskom dome, prípadne na inom určenom mieste, „*pomimo však vicmenej krčmy*“. V prípade, že by sa sporné stránky nedohodli, predstupovali spolu s richtárom pred panský súd. Richtár sa staral o vdovy a siroty a všemožne im pomáhal. Na druhej strane bol povinný prenasledovať zlodějov a osoby porušujúce zákon a odovzdať ich panskému súdu. Voľba richtára sa najčastejšie konala buď prvého novembra alebo v období Vianoc či nového roka. Novozvolený richtár skladal prísahu pôvodne v kostole, od roku 1848 už pred stoličným slúžnym. Jeho dom bol označený tabuľou a čestné miesto v ňom mala truhlica. Zabezpečoval verejný poriadok v dedine a staral sa o obecný majetok.

Zdoje:

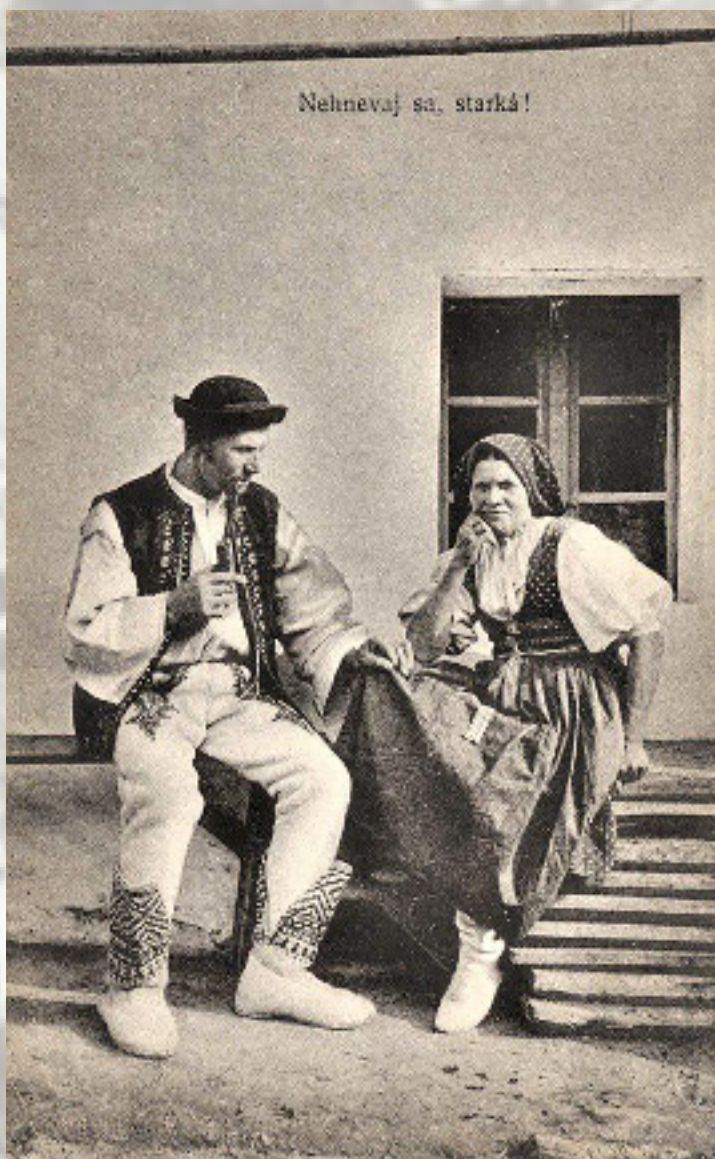
1.BEŇUŠKOVÁ, Zuzana a kol. *Tradičná kultúra regiónov Slovenska*. Bratislava : Veda, 2005, 244 s. ISBN 80-224-0853-0. BOTÍKOVÁ, Marta a kol. *Tradície slovenskej rodiny*. Bratislava : Veda, 1997, 244 s. ISBN 80-224-0461-6.

2.CHURÝ, Slavko. Z minulosti obce Strečno za feudalizmu. In *Strečniansky Hlásnik*, roč. XXII, 2015, č.6, s. 11-12. Dostupné na internete: <http://www.strecno.sk/strecniansky-hlasnik/archiv/pdf>.

3.Kolektív autorov. *Slovensko : Ľud - II. časť*. Bratislava : Obzor, 1975. 1220 s.

4.LEŠČÁK, Milan - FEGLOVÁ, Viera. *Pramene k tradičnej duchovnej kultúre Slovenska*. Bratislava : Prebudená pieseň , 1995. 284 s. ISBN 80-967179-2-8.

5.STOLIČNÁ-MIKOLAJOVÁ, Rastislava - NOVÁKOVÁ, Katarína. *Kulinárna kultúra regiónov Slovenska*. Bratislava : Veda, 2012. 496 s. ISBN 978-224-1257-5.

Súča - Stredné Považie

Zo súkromia cisára.

František Jozef I. na love

autor ■ **Diana Balogáčová**
(Univerzita Komenského v Bratislave)

Pri príležitosti 100. výročia smrti cisára Františka Jozefa I. sa na štyroch miestach vo Viedni konajú výstavy na panovníkovu počesť. Jedna z nich, v zámku Niederweiden, je venovaná jeho najväčšej vášni, poľovačkám. František Jozef I. vládol dlhých 68 rokov. Vždy bol oddaný ríši, a zrejme preto je vnímaný viac cez politické víťazstvá či porážky. Keď sa cisár vzdialil od svojho pracovného stola v Hofburgu, jeho kroky smerovali takmer vždy do revírov. Záluba v love víťazila nad divadelnými hrami, baletnými predstaveniami či výstavami, na ktoré bol tak často pozývaný.

Z denníka jeho matky, arcivojvodkyne Žofie sa dozvedáme, že František Jozef poznal poľovačky od útleho detstva. Poľovať spolu s otcom neprestal ani vtedy, keď sa stal cisárom. Neskôr, keď sa mu narodil syn, podnikal s ním mnoho podobných výletov. František Jozef chcel zo svojho syna vychovať človeka, ktorý by mal prírodu rád. V mladšom veku trávil panovník čas i s deťmi v Reichenau, v Štajersku. Korunnému princovi tam nechal vystavať poľovnícky domček. Na stenách vstupnej haly i dnes visia obrovské parožia, vypchatá hlava kanca i s tesákmi, snežné zajace a tetrovy. Medzi úlovky korunného princa patrili i kukučky a poľné vrany. Tieto zvieratá zastrelil ko-

runný princ v mladosti. Rudolf si na pobyt v prírode rýchlo zvykol, no v jeho búrlivom živo-

Cisár František Jozef I., portrétovaný ako poľovník, pravdebodobne na zámku Schönbrunn

te sa vyskytlo mnoho excesov. Známy je prípad, keď v roku 1885 strávil v revíri 200 dní, poľoval od rána do večera i na chránenú zver. Takéto správanie nebolo cisárovi ľahostajné. Po mnohých rokoch sa stal podobný incident s

neskorším následníkom trónu. Jedného dňa sa cisár zdesene rozhovoril o masovom strieľaní Františka Ferdinanda d'Este. Arcivojvoda v rezervácii Laizer Tiergarten vo Viedni zostrelil niekoľko sto zvierat, medzi ktorými sa nachádzali i domáce zvieratá. Cisár odsúdil tento čin ako nepoľovnícky. František Jozef bol pri love úplne iný, ako uvádza perzský šach,

ležitejších bola vedená i kniha.

Lovecký úbor bol dôležitý pre každého, vždy zodpovedal poľovníckemu stavu a tradícii. Cisár nosil sivý kroj štajerského poľovníka, ktorý sa skladal zo sivého kabáta a zelenej vesty, krátkych kožených nohavíc a typického štajerského klobúka. Na nohách mal cisár sivé

vlnené pančuchy, ktoré sa mu pri dlhšej chôdzi zosunuli k členkom a v staršom veku i kvôli tomu trpel reumou. Obuté mal „goiserky“, pomenované podľa hornorátskej dediny Goisern. Oblečenie malo vyzeráť staro, tak sa mala zdôrazniť vážnosť nositeľa. S cisárom lovíli arcivojvodovia, hlavne manžel jeho dcéry Gizely,

Zámok Niederweiden, Pohľad na výstavu Františka Jozefa

ktorý sa zúčastnil na poľovačke blízko pri Schönbrunne. Vtedy sa zdržiaval takmer vždy v jeho blízkosti. František Jozef bol zaujatý príbehmi šacha o jeho skúsenostiach s lovom v domovine. Keď mu rozprával o niekoľko-týždňových lovoch, počas ktorých sa kočovalo, cisára to tak nadchlo, že v jeho očiach sa zračila túžba taktiež niečo podobné zažiť.

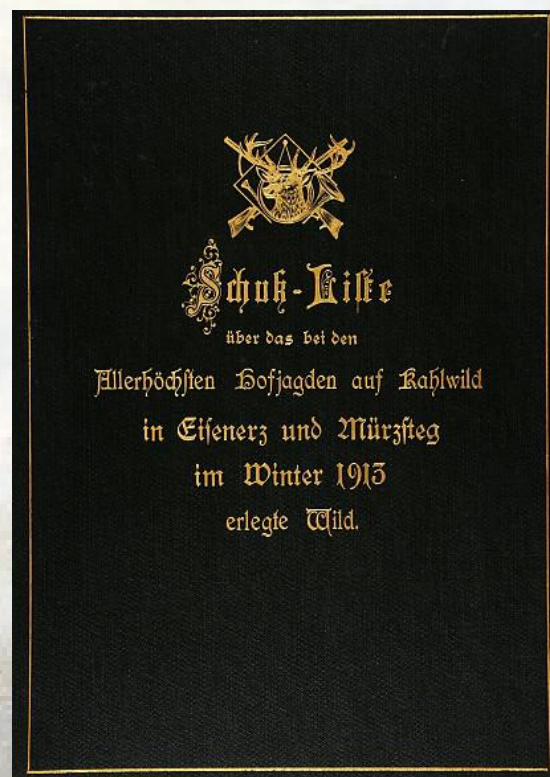
Keď sa cisár vydal na poľovačku, pušku si nosil sám, druhú mal vždy pripravenú jeden z jeho spoločníkov. V mladosti lovil cisár vysokú i drobnú zver, neskôr vyhľadával iba vysokú zver a tetovy. Existoval úrad, na ktorého vrchole stála dvorská rada. Mala dohliadať na prípravu cisárskych poľovačiek. O tých najdô-

Leopold, František Salvator, manžel Márie Valérie a Otto Windischgrätz, manžel dcéry korunného princa Rudolfa, Alžbety. Lov bol súčasťou programu vždy pri cisárových návštevách v Gödöllő. Medzitým si nechal postaviť súkromný poľovnícky dom pri obci Mürssteg v Štajersku, kde príležitostne prijímal vysokocstených hostí. V októbri 1888 ním bol Viliam II., z ktorého návštevy nebol cisár nikdy príliš nadšený, a v októbri 1903 Mikuláš II. Okrem toho, že pri svojej návšteve cisár Mikuláš zabil 17 kamzíkov, vyjednával s monarchom o budúcnosti Balkánu. Každoročne cisár podnikal lovy v Solnej komore (*Salzkammergut*). Vrásky na čele mu

robili len oficiálne prijatia, pretože si ich neželal. V roku 1867 bol postavený poľovnícky zámok v blízkosti Semmeringu v Štajersku. Od roku 1903 sa volá „Zámok Mürzsteg“, z ktorého mal cisár výhľad na vrch Veitsch. František Jozef vlastnil v Štajersku niekoľko loveckých zámkov. Eisenerz bolo s Leopoldsteinským jazerom jeho najobľúbenejšie miesto. Tento revír navštevoval i Maximilián a Ferdinand II. Revír spravoval c. a k. vrchný poľovník, Jozef Mühlbacher. Starí priatelia mali mimoriadne blízky vzťah, pretože sa spoznali už počas dospievania Františka Jozefa. Jozef Mühlbacher bol jedným z tých, ktorí videli ako cisár zastrelil svoj prvý úlovok, kamzíka. Jozef bol často obdarovaný jedlom a cigarami. Rakúsky spisovateľ, Jozef Roth, o vladárovi napísal, že bol jedným z najlepších strelcov starej monarchie a mal pohľad lovca, ktorý zvažoval každý výstrel. Lov bol preňho ušľachtilým poľovníckym remeslom, ktoré vyrástlo na etických princípoch.

Zdroje:

- 1.BLED, Jean-Paul. *Franz Joseph: der letzte Monarch der alten Schule*. Preložil Marie-Therese PITNER, preložil Daniela HOMAN. Wien: Böhlau, 1988. ISBN 3-205-05117-3.
- 2.HERRE, F.: [Z NEMECKÉHO ORIG. PREL. MARTA LIČKOVÁ]. *Cisár František Jozef I.* Bratislava: Ikar, 1998. ISBN 8071186570.
3. KORZER-CACHÉE, Josef. *Císař František Josef zcela privátně: "Vy se máte, Vy si můžete chodit do kavárny!"*. Praha: Brána, 1996. ISBN 80-85946-32-7.

Záznamy o zastrelenej zveri počas najväčších lovov v oblasti Eisenerz a Mürzsteg, zima 1913

- 4.MARKUS, Georg (ed.). *Der Kaiser Franz Joseph I.: Bilder und Dokumente*. Wien: Amalthea, 1985. ISBN 3-85002-205-6.
- 5.SCHMÖCKEL, Sonja. Schnepfenklopfen und Wildsauhatz – Franz Joseph auf der Jagd. In: *Die Welt der Habsburger* [online]. Wien: Schloß Schönbrunn Kultur- und Betriebsges.m.b.H., 2008 [cit. 2016-10-30]. Dostupné z: <http://www.habsburger.net/de/kapitel/schnepfenklopfen-und-wildsauhatz-franz-joseph-auf-der-jagd?language=en>

Každodenné starosti v období neoabsolutizmu

autor Bc. Jozef Voříšek
(Univerzita Komenského v Bratislave)

Dlhé devätnáste storočie je skutočne bohaté na viaceré revolučné udalosti, pri ktorých bola Habsburská monarchia, resp. Rakúske cisárstvo, na pokraji rozpadu. Západní historici do-

Alexander Bach

konca tvrdia, že udalosti z obdobia, ktoré my nazývame *meruôsmimi rokmi*, boli pre cisárstvo nebezpečnejšie ako začiatok prvej svetovej vojny. Vlny liberalizmu šíriaceho sa už od konca predchádzajúceho storočia z Francúzska

zmietli z trónu Dobrotivého cisára Ferdinanda a prinútili konzervatívnu monarchiu k závažným zmenám. Poddanstvo a triedna nerovnosť sa aspoň na papieri stali minulosťou. Dlhými rokovaniami vo Viedni a neskôr v Kroměříži sa však cesta k ústavnosti nenašla, a tak mladý cisár uviedol v marci 1849 do platnosti „nanútenú“ ústavu z dielne vtedajšieho ministra vnútra Stadionu. Hoci to bola prvá platná ústava na území dnešného Slovenska, spokojnosť s ňou nebola ani na strane Maďarov, ani nemaďarov a v konečnom dôsledku ani u samotného dvora. O to viac nemala ústava zmysel pre Františka Jozefa a jeho vládne kruhy po tom, ako ruské (a rakúske) vojská definitívne rozhodli o kapitulácii revolucionárov pri Világosi. Cesta k znovuzavedeniu absolutistického režimu tak bola otvorená, hoci, ako umne upozorňuje Štefan Marko Daxner, pri Világosi sa skončila ozbrojená revolúcia, ale nie revolučné snahy *maďarských starokonzervatívcov*.

Viedeň sa samozrejme svojho rozhodujúceho postavenia nikdy nechcela vzdať. So zrušením poddanstva súhlasili, nakoľko to bol v polovici devätnásteho storočia prežitok, ktorý existoval už len v Rusku a Osmanskej ríši a nezdaniťnosť uhorskej šľachty zrušili dozaista s veľ-

kou radosťou. K rozhodujúcej centralizácii a ideálne aj germanizácii monarchie pristupovali už počas revolúcie a definitívne na ňu pristúpili 31. decembra 1851 zrušením ústavy, ktorú vlastne nikto nechcel. Aspoň nie v takej podobe, v akej bola prijatá. V obnovenom absolutizme, teda *neoabsolutizme*, mali všetky národy podobnú pozíciu. V Uhorsku platil výnimočný stav, a tak sa hovorievalo, že Slováci dostali ako odmenu

najnenávidenejším mužom v krajine. Po revolúcii začalo platiť takzvané *provizórium*, ktoré, okrem iného, oddelilo od Uhorska Sedmohradsko, Chorvátsko-Slavónsko, Vojvodinu (spojenú so srbským Banátom) aj Vojenskú hranicu a samotné Uhorsko podelilo na päť dištriktov, z nich dva pokrývali väčšinu slovenskej populácie – Bratislavský a Košický. Nebolo to po prvý raz, čo sa niekto snažil zlikvidovať uhorskú

Uhorsko bolo podelené na 5 dištriktov.

za svoje tri ozbrojené výpravy to isté, čo Maďari za trest. Napriek tomu, že obdobie necelých desiatich rokov nesie niekedy názov po ministrovi vnútra Alexandrovi von Bachovi, nebol to tvorca neoabsolutizmu. O jeho zavedenie sa v najväčšej miere pričinil ríšsky radca Friedrich Kühbeck a ministerský predseda Felix Schwarzenberg. Ovocie nespokojnosti však zožal Bach sám a stal sa tak, podľa slov súčasníkov,

krajine tak chýbali už len dve veci: rozsiahly nemecky hovoriaci byrokratický aparát a početné silové zložky, ktoré by pomohli daný režim udržať. Názory na to prečo územie dnešného Slovenska zaplavili úradníci z Čiech a Moravy sú rôzne a zďaleka nesúvisia len s geografickou a jazykovou blízkosťou. Niektorí hovoria o tom, že domáci úradníci po revolúcii nemohli byť považovaní za spoľahlivých, iní tvrdia, že Ján Kollár

stoličnú samosprávu. Prvý pokus Jozefa II. však skončil úplným nezdarom a nové zriadenie nedopadlo o nič lepšie. Aspoň na krátky čas sa ale podarilo stolice v Uhorsku premeniť na nevýznamné územné celky spadajúce pod dištrikty plne riadené Viedňou. Centralizovanej

presvedčil Bacha o tom, že Slováci hovoria češtinou bežne. Každopádne sa tento nový fenomén úradníkov oblečených v čiernych uniformách usadil do viacerých vyšších úradov a od domácich si vyslúžil posmešný názov *Bachovi husári*. Skutočnosť, že sa do starých úradov postupne vracali Maďari, resp. príslušníci údajne lojálnej skupiny starokonzervatívcov, presviedčalo opäť Slovákov o tom, že Viedeň nikdy nemala v úmysle reálne sa slovenskými požiadavkami zaoberať. Druhou nemenej dôležitou zložkou bola armáda a hlavne polícia. Pre zastaralých stoličných pandúrov už nebolo v päťdesiatych rokoch miesto, a tak sa aj v zaliťavskej oblasti začínajú plne modernizovať policajné jednotky s rozsiahlymi právomocami. Viedeň si uvedomovala, že takto zavedený centralistický režim nebude mať v Uhorsku veľa priaznivcov, a tak musela aspoň z počiatku rátať s nasadením sily na potlačenie nechcenej opozície, avšak režim, ktorý musí byť udržiavaný armádou a políciou, nemá väčšinou dlhého trvania. Bez ohľadu na to sa nie len v Uhorsku spustila vlna udavačstva, špiónáže, cenzúry a pokutovania. Ak sa niekto priemerne vplyvný potreboval zbaviť svojho nepohodlného suseda, nebolo treba veľa námahy, aby bol tento sused súdený na krajskom súde z najrôznejších dôvodov. Akýkoľvek prejav nespokojnosti s režimom či panovníkom totiž viedol k nevyhnutným perzekúciám a dlhoročným trestom vo väzení. Vtipne pôsobí aj príbeh z monografie mesta Trenčín, kde sa uvádza, že ak ktokoľvek hlasno v noci zachrápal, už boli policajti nalepení na jeho okne. Skutočné každodenné starosti však museli najviac znášať richtári a majitelia hostincov. Zachovaný totižto máme napríklad do-

kument s názvom *Soupis mensších poklesků a prestupků* (...), ktoré mali okamžite nahlásiť službukonajúci policajti, alebo v staroslovenčine *četrníci*, predstaveným obce a zapísať do obecnej knihy. V ňom je uvedených 39 najrôznejších priestupkov, ktoré by sme dnes považovali za zanedbateľnosti. Tak napríklad ak hostinský nemal v krčme na viditeľnom mieste umiestnený cenník jedál a nápojov, bol pokutovaný, rovnako tak majiteľ domu, ktorý nemal svoj dom označený číslom, alebo starosta obce, v ktorej chotári sa našiel rybník, či cesta, ktorá mala chýbajúce zábradlie, chýbajúce alebo slabo čitateľné miestne tabuľky, nečistoty v obci, nezamknuté zvonice, nezakryté pivnice alebo iné jamy, do ktorých by niekto mohol spadnúť. Potrestaní boli aj školáci, ktorí nechodili poriadne do školy, gazdovia, ktorí si nečistili komíny a dokonca aj latríny umiestnené v blízkosti obecnej cesty neoabsolutistický režim netoleroval. Ďalej sa vyžadovalo, aby všetky zvieracie mŕtvoly boli poctivo zakopané, aby sa v okolí pece nenachádzali žiadne drevené predmety a aby sa poctivo pristupovalo k protipožiarnej ochrane. Z obcí mali zmiznúť žobráci, obzvlášť takí, ktorí boli nositeľmi rozličných ochorení. O to čo sa stane s takýmito ľuďmi a ako s nimi ďalej zaobchádzať, prípadne pomôcť, sa však už policajné nariadenie nestaralo. Nájdeme tu však aj oveľa menšie extrémy, ktoré sú dodnes používané. Zakázané tak bolo kúpanie a kĺzanie sa na nebezpečných rybníkoch a naopak prikázané bolo uväzovanie zlých (nebezpečných) psov. Každopádne policajt vybavený týmto nariadením mohol prísť do každej obce či každého hostinca a spísal by určite slušnú zbierku priestupkov.

Pre človeka, ktorý sa ocitol obvinený z akéhokoľvek priestupku sa začal skutočný beh na dlhé trate v podobe výsluchov, zháňania svedkov a súdnych procesov. V prípade vážnejších porušení, akými bolo napríklad poburovanie proti cisárovi, mali úradníci a sudcovia naozaj množstvo práce. Ak by ste sa v takejto situácii ocitli vy, prvým krokom by bolo spísanie *Personsbeschreibung* listu, teda opisu vašej postavy. Keďže nemohol obsahovať fotografiu,

vecí pýtali aj na to, či už ste boli trestaný, či máte deti a podobne. Vrcholným postupom pred samotným súdnym pojednávaním bolo vyplnenie *Verhörprotokoll*-u, teda výsluchového protokolu, ktorý zisťoval prostredníctvom trinástich otázok doslova všetko. Okrem vyššie spomenutého zisťoval, čím sa obvinený živí, či žijú jeho rodičia, prípadne súrodenci a ak áno, kto sú to a ako sa volajú. Ďalej ich zaujímalo, či sa radi vzdelávajú, či viete čítať a písať a či

vlastníte nehnuteľnosť.

Zvláštne miesto vyhradili pre takzvané *Besondere Fragen*, teda špeciálne otázky, pod ktorými sa skrývala otázka, či je obvinenému vôbec známy dôvod jeho výsluchu. K tomu všetkému sa pridali výsluchové protokoly svedkov, alebo zvláštnych osôb akým bol na-

Pohľad na Viedeň (1850)

bolo ťažké presne opísať postavu. Opisovalo sa preto všetko, čo sa dalo: výška, stavba tela, vlasy, oči, nos, uši, líca, ústa, zuby, brada, prípadne fúzy. K tomu ešte, prirodzene, meno, adresu, vaše vierovyznanie a to, či ste ženatý / vydatá, alebo slobodný. To všetko je však len prvý krok. Postupovalo sa vyplnením *Protokoll*-u, v ktorom sa okrem vyššie uvedených

príklad richtár, ktorého požiadali o napísanie charakteristiky obvineného, obzvlášť jeho zlých vlastností, ktoré mohli byť použité proti nemu. Chudák richtár sa tak neraz ocitol v situácii, kedy si musel vymyslieť aspoň nejakú drobnosť, ktorú by mohol použiť proti obvinenému, napriek tomu, že v reálnom živote s týmto človekom nemal žiaden problém ani

on, ani nikto iný z obce. Vychváliť charakterné vlastnosti niekoho, koho vyšetruje Krajský súd, nebolo v pohnutých časoch päťdesiatych rokov žiadúce, pokiaľ sa samotný richtár nechcel ocitnúť v rovnakej situácii. Na skúmanom prípade obvineného Michala Omáčku (Mihály Omacska) z dedinky Skalka pri Trenčíne vidíme, že richtár Michal Šumichrast (Michael Sumichrast) ho nijako neobvinil, naopak ho obhájlil, ale pre istotu dodal, že *keď sa časom svojim podnapil, slobodnégiesie recsi a vihovornost ma*.

Podobnými spôsobmi boli obvinení a často aj potrestaní viacerí obyvatelia nielen Uhorska. Obdobie neoabsolutizmu teda bolo pre bežný život mimoriadne náročné a v mnohom by sme ho mohli prirovnať k 50-tým rokom 20. storočia. Hoci aj pre Slovákov to boli roky plné frustrácie a nemoty, predsa len sa slovenčina v tomto období na nižších stupňoch správy mohla slobodne používať. Zakorenený negatívny pohľad na obdobie neoabsolutizmu v súčasnosti nahrádza vyzdvihovanie pozitívnych vlastností tohto obdobia, ktorých bolo viacero. Krajina prešla modernizáciou a nemaďarské národy až s odstupom času zistili, ako „slobodne“ sa im v päťdesiatych rokoch žilo...

Zdroje:

1.Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, fond Krajský súd v Trenčíne 1849 – 1862, spis Poburovanie proti cisárovi pri verbovaní vojska.

2.BRANDT, Harm-Hinrich. *Der österreichische Neoabsolutismus. Staatfinanzen und Politik 1848 – 1860*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1978, 589 s. ISBN 3-525-35910-1.

František Jozef I. (1851)

3.DEÁK, Ágnes. *From Habsburg neo-absolutism to the compromise 1849 – 1867*. New York : Columbia University Press, 2008, 647 s. ISBN 978-0-88033-635-2.

4.KÓNYA, Peter (et al.). *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, 787 s. ISBN 978-80-555-0921-1.

5.MRVA, Ivan. *Slovensko a Slováci v druhej polovici 19. storočia*. Bratislava : Perfekt; Trnava : Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2010, 256 s. ISBN 978-80-8046-458-5.

6.PODRIMAVSKÝ, Milan (et al.). *Dejiny Slovenska III*. Bratislava : VEDA, 1992, 829 s. ISBN 80-224-0078-5.

7.PODRIMAVSKÝ, Milan (ed). *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov X. Od revolúcie 1848 - 1849 k dualistickému Rakúsko-Uhorsku*. Bratislava : LIC, 2009, 335 s. ISBN 978-80-89222-65-0.

Smrť, blato, beznádej – život v zákopoch Veľkej vojny

autor ■ **Mgr. Vladimír Koppan**
(Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre)

Zákop. Stal sa symbolom Veľkej vojny a zároveň domovom pre tisíce vojakov bojujúcich v nej. Tí sa museli vyrovnávať s vrtochmi počasia, nedostatkom potravín, spánku, všadeprítomnou smrťou, ako aj s nepriateľom ležiacim niekedy takmer v bezprostrednej blízkosti.

Po vypuknutí prvej svetovej vojny v júli 1914 nabrali udalosti rýchly spád. Nemecké jednotky prekročili 2. augusta 1914 hranice neutrálneho Belgicka a už o necelé tri týždne stáli cisárski vojaci pred bránami Paríža. Dohodové mocnosti na západe čelili takmer istej porážke. K rozhodujúcej bitke došlo na rieke Marne, kde sa v dňoch 5. - 12. septembra podarilo nemeckú inváziu zastaviť. Nasledovali takzvané preteky k moru. Ide o celý rad na seba nadväzujúcich manévrov, kedy sa obidve znepriatelené strany pokúšali obísť krídlo svojho protivníka, aby tak vnikli do nebráneného priestoru. Takto sa v priebehu niekoľkých

dní dostali až k prielivu La Manche. Tým sa ich šance na skoré víťazstvo definitívne rozplynuli. Vojaci, ktorí zostali stáť neraz na otvorenom poli, sa rozhodli zakopať sa. A tak sa začala zákopová vojna.

Nekonečné zákopy

Zákopová línia na západnom fronte sa tiahla od švajčiarskych hraníc až po kanál La Manche

Kopanie zákopov na západnom fronte

v dĺžke približne 600 km. Pretínala hornaté oblasti Vogéz, lesnaté územia Arden či večne podmäčkané údolie rieky Somme alebo krajiny Flámska. Rozmanitosť terénu spoločne s ďalšími faktormi výrazne ovplyvňovala vzhľad

týchto poľných opevnení. V ideálnom prípade bol zákop dostatočne hlboký nato, aby dokázal vo svojich útrobach schovať stojaceho muža. Jeho šírka bola približne 1,8 metra. Tento rozmer umožňoval vojakom vzájomne sa vyhnúť a zároveň im poskytoval potrebnú obranu pred delostreleckou paľbou. Široký zákop by totiž zvyšoval pravdepodobnosť, že sa doň trafí nepriateľské delostrelectvo. Steny boli proti zosuvom vystužené drevom, vypletaným prútím alebo oceľovými plechmi, alebo vrecami so zeminou. Na spodok sa pokladali drevené konštrukcie pripomínajúce

v bezprostrednej blízkosti. V prípade, že by bol zákop priamy, útočník by vedel viesť paľbu na oveľa väčšiu vzdialenosť. Obranná línia na západnom fronte bola tvorená troma paralelnými zákopmi. Najbližšie k nepriateľovi bol strelecký zákop, po ňom nasledoval podporný a nakoniec rezervný. Spojenie medzi nimi poskytoval komunikačný zákop. Jednotlivé zákopy boli od seba vzdialené niekoľko desiatok metrov. Vďaka tomu bol vždy aspoň jeden zo zákopov ušetrený od protivníckovej delostreleckej paľby. V priebehu vojny obrana mohutnela a zákopová línia sa tak rozširovala

o ďalšie trojice zákopov. Jedno z najlepších obranných postavení, ktoré boli počas prvej svetovej vojny vybudované – Hindenburgova línia, pozostávalo dokopy z deviatich paralelných zákopov, rozťahnutých na šírke niekoľkých kilometrov.

Medzi oboma znepriatelenými stranami ležalo takzvané územie nikoho. Toto mŕtve pásmo bolo posiate stovkami kráterov po výbuchoch delostreleckých granátov, ležali tu nepochovaní padlí vojaci či kúsky zničenej výbroje. Jeho šírka sa líšila od

prípady k prípadu. Niekde to boli stovky metrov, ale inde zase len skutočne niekoľko metrov. Najmenšia vzdialenosť medzi znepriatelenými stranami bola len 5 metrov a nachádzala sa v oblasti Zonnebeke. Okrem toho ho križovali tisícky metrov ostnatého drôtu, natiahnutého v rôznej výške a šírke. Jeho úloha bola jednoduchá. Spomaliť postup nepriateľa, a tým ho vystaviť čo možno

Pohľad na západný front

rebrík. Tie mali v prípade nepriaznivých poveternostných podmienok uchrániť vojakov pred vodou a blatom, ktoré sa skôr či neskôr objavilo na dne zákopov. Pri pohľade z vtáčej perspektívy by sme uvideli, ako sa obranná línia pravidelne kľukatí. Pri výstavbe sa totiž vychádzalo z jednoduchšej logiky. Ak sa protivník dostal do časti takto zakonštruovanej obrannej línie, mohol strieľať len na vojakov

najdlhšie paľbe delostrelectva a guľometov. Údržba tejto zložitej siete si vyžadovala každodennú starostlivosť.

Každodenné radosti a starosti

Život vojaka bol založený na každodennej rutine. Vstával ešte pred svitaním, aby sa stihol pripraviť na bojový poplach. Práve obdobie brieždenia bolo považované za vhodnú chvíľu, kedy mohol protivník zaútočiť. Preto musela byť celá jednotka pripravená na možný útok. Nasledovali raňajky, po nich sa vojaci venovali údržbe zákopov, výstroje. Keď sa slnko dostalo do najvyššieho bodu na oblohe, prišiel na rad obed. Po ňom sa opäť dostalo k slovu vylepšovanie svojich pozícií, až nadišiel večer. Medzitým mali muži niekoľko chvíľ pre seba. Spôsob, akým si krátili čas v zákopoch, bol rôzny. Hrali sa karty, čítali sa noviny, knihy, listy, alebo sa snažili v rámci možností trochu si pospať či si zvolili inú kratochvíľu.

Počas stmievania sa opakovala situácia zo skorého rána, keď vojaci museli nastúpiť do bojovej pohotovosti, pripravení odraziť potenciálny útok. Potom, ako sa muži navečerali, prišli na rad ďalšie povinnosti. Pod rúskom tmy si vojaci konečne mohli dovoliť vyjsť von zo zákopov. Nehrozilo im, že ich spozoruje nepriateľ a spustí paľbu, hoci táto možnosť tu bola, ale v menšej miere. Rovnako tak sa nemuseli obávať odstrelačov, ktorí v priebehu dňa dokázali pripraviť o život nejedného odvážlivca, ktorý sa pozrel cez zákop. Mimo zákopov vojaci predovšetkým opravovali ostnaté drôty, prípadne naťahovali nové. Taktiež boli do „územia nikoho“ vysielané hliadky, ktoré mali zisťovať informá-

cie o protivníkovi. Okolo polnoci tieto práce ustali a vojaci s výnimkou tých, ktorí hliadkovali, šli spať. Vojakom na spánok preto zostávalo len niekoľko hodín. Niet preto divu, že muži v zákopoch trpeli takmer permanentne únavou.

Chlieb náš každodenný

Dodať potrebnú energiu im mala strava. V ideálnom prípade sa v blízkosti frontu nachádzala poľná kuchyňa, ktorá zásobovala hladné krky na fronte. Častokrát však trvalo dlho, kým sa zásobovači predrali cez spleť zákopov až k predným pozíciám. Jedlo, pôvodne teplé, stihlo za tú dobu vychladnúť. Vojakom tak nezostávalo nič iné, než ho zjesť studené, alebo si ho na improvizovanom ohrievači ohriať. Okrem toho bolo vojsko zásobované aj rôznymi druhmi konzervovaných potravín. Tie našli svoje uplatnenie najmä v období, kedy mala poľná kuchyňa výpadky. Nebolo ničím výnimočným, ak počas delostreleckého ostreľovania zostala nejaká jednotka odrezaná od tyla. Istý nemecký vojak si spomienky na takúto udalosť zapísal do svojich pamätí: „Počas štyroch dní, čo sme zostali v prvej línii, sme nedostali nič z kuchyne. Každý muž si musel vystačiť s tým, čo mali so sebou, čiže s približne kilogramom chleba, kúskom syra, fľašou vody a ďalšími dvoma s kávou“.

Vojaci mali možnosť prilepšiť svoje potravínové prídely prostredníctvom balíčkov, ktoré im posielala rodina. Tie totiž obsahovali potraviny, ktoré sa k vojakom bežne nedostali – šunky, klobásky, fašírky a ďalšie mäsové výrobky.

Ďalšiu príležitosť na spestrenie stravy poskytovali padlí muži. V ich vreckách sa dali nájsť rôzne „poklady“. *„Muži obľúbovali hľadať u Francúzov, ktorí mali biely chlieb, konzervy so sardinkami, čokoládu a kávu vo fľašiach. Nemali však žiaden alkohol. Našťastie, ten sme našli v nádobách nemeckých vojakov, ktoré boli plné rumu,“* spomína na svoje skúsenosti s pátraním po potravinách nemecký vojak.

Polná kuchyňa

Kapitolou samou o sebe bola pitná voda. Tá musela byť do zákopov prinášaná v rôznych nádobách či fľašiach. Nemci v tomto smere šli až takmer k dokonalosti, keď na určitých miestach dokonca dotiahli vodovodné potrubie takmer až na front. V iných prípadoch sa museli vojaci spoliehať na studne a pramene. V najnevyhnutnejších prípadoch museli vojaci improvizovať a využívať tú, ktorú mali k dispozícii. Zachytávali dažďovú vodu, rozťapali sneh a podobne. Takto získaná životodarná tekutina sa síce prevárila, ale často-

krát mala ďaleko od zdravotne vyhovujúcej, čím spôsobovala mužom rôzne žalúdočné a črevné problémy.

Verní spoločníci

Všadeprítomným spoločníkom vojakov v zákopoch boli potkany. Tie sa pomerne rýchlo rozšírili kvôli dostatku potravy a čoskoro sa

natoľko etablovali, že úplne ignorovali prítomnosť ľudí. Živili sa všetkým, čo bolo k dispozícii. Nebolo ničím výnimočným, že dokázali loziť po spiacich vojakoch a prehryzť sa cez uniformy k proviantu vo vreckách. Svoje nemilé skúsenosti opísal v jednom z listov domov aj britský vojak Arthur Haughton Lamb: *„Niektoré z nich sú veľké ako Gertie (mačka pozn.*

autora) a nesmierne drzé. Zdá sa, že nás úplne ignorujú a nemyslite si, že by utiekli, ak na nich narazíte. Tieto hrozné bytosti sú jedným z odporných sprievodcov tejto pekelnej vojny.“ Ďalším zdrojom potravy pre potkany boli padlí vojaci, a preto na miesta, kde zostali nepochovaní ľudia, čoskoro zavítali aj tieto hlodavce. Boj proti nim bol márný. Jeden pár potkanov bol schopný splodiť ročne približne 900 mláďat. Vojaci tak využívali ich prítomnosť na krátenie dlhých chvíľ. *„Stačilo položiť kúsok chleba ako návnadu a s puškou počkať nad ňou, alebo nasypať pušný prach z nevybuchnutých*

delostreleckých granátov do dier a zapáliť. Následne začnú vybehovať pištiace potkany s horiacou srstou," opísal spôsob boja proti hlodavcom nemecký dôstojník Ernst Junger. Ďalším verným spoločníkom vojakov boli vši. Podľa odhadov až 97% vojakov a dôstojníkov bolo napadnutých týmto drobným stvorením. Hoci neprenášali nejaké smrteľné choroby, boli pomerne nebezpečné. Nielenže svojimi štípancami zvyšovali nepohodu v radoch vojakov, ale spôsobovali takzvanú zákopovú horúčku. Tá sa vyznačovala zvýšenou telesnou teplotou ochorenej osoby, malátnosťou a ďalšími príznakmi, ktoré dokázali vyradiť z bojovej činnosti človeka až na 12 týždňov. Voš nebola príliš náročná na životné podmienky. Potrebovala len dostatok tepla, ktorým ľudské telo prekypovalo. Ak mala vhodné prostredie, dokázala samička naklásať denne dvanásť vajíčok. Tie sa do mesiaca vyliahli. Muži v zákopoch tak podobne ako pri potkanoch, trávili voľné chvíle bojom proti tomuto takmer neviditeľnému protivníkovi. Jednou z metód bolo prechádzanie uniformou nad zapálenou sviečkou. Nadmerné teplo dokázalo tohto úhlavného nepriateľa poľahky zabiť. Ďalej sa používali rôzne prášky či namáčanie v rôznych roztokoch, no vo väčšine prípadov bol tento boj vopred prehraný.

Hurá do tyla

Všadeprítomná hrozba smrti, nedostatok spánku či celkové psychické a fyzické vypätie sa v priebehu vojny začalo podpisovať pod zdravotný stav vojakov. Preto bol zavedený takzvaný rotačný systém obsadzovania záko-

pov, čo v preklade znamená, že muži trávili istú dobu na fronte a ďalší čas zase v zázemí. Presný kľúč, podľa ktorého sa vojaci menili, záležal od mnohých faktorov. Niekedy boli muži štyri dni na bojisku a štyri dni v tyle, inokedy bol turnus desaťdňový. Muži odchádzali z bojiska krytí tmou cez úzke spojovacie zákopy. Opis takéhoto presunu môžeme nájsť v knihe *Oheň* od francúzskeho autora Henriho Barnusseho. *„Zákop je zapchatý, hlina sa tu nedávno zrútila a človek v nej viazne... Treba vyťahovať nohy z mäkkej a lepivej hliny, pri každom kroku treba ich vysoko dvíhať. Potom, keď sme s vypätím všetkých síl prešli cez to miesto, hneď zas schádzame do šmykľavej bariny.... Na jednom mieste treba sa veľmi nízko zohnúť, aby sme prešli popod masívny a lepkavý most, ktorý je ponad zákop. Musíme si pokľakať do blata, pritlačiť sa na zem a niekoľko krokov ísť štvornožky.“*

Ak vojaci zvládli podobne vyčerpávajúcu cestu do tyla, čakala ich sprcha s čistým oblečením a zvyčajne deň-dva voľna. Ako ho muži využili, záležalo len na nich. Územie za frontom bolo prispôsobené tak, aby v čo najväčšej miere umožnilo vojakom zabudnúť na hrôzy vojny. Nachádzali sa tu rôzne kiná, divadlá, organizovali sa futbalové zápasy. Pre menej náročnú klientelu mohli vojaci navštíviť kasína, krčmy či „domy lásky“. Práve poslednú zmienenú službu sa snažilo mať armádne velenie pod kontrolou. Bojaschopnosť vojakov totiž ohrozovali rôzne pohlavné choroby. Problémom nebola ani tak samotná nákaza, ako dôsledky z nej plynúce. Napríklad dĺžka hospitalizácie pri syfilise bola približne 52 dní. Nešlo teda iba o dočasný úbytok ľudskej sily, ale taktiež o ďalšiu záťaž na beztak už vyčerpané

lekárske služby. Riešenie sa našlo v podobe vojenských nevestincov, v ktorých pôsobili lekárske overené prostitútky. Tým sa podarilo postupne znížiť výskyt pohlavných chorôb. Ďalšie dni však vojaci nemali len pre seba. Prišiel totiž na rad výcvik, v rámci ktorého si muži zlepšovali svoje fyzické aj psychické schopnosti. Po uplynutí stanovených dní sa vojaci opäť vrátili do zákopov.

Článok, ktorý ste práve dočítali, má byť len hrubým a rámcovým vykreslením každodenného života vojakov na západnom fronte. Opísať ho dopodrobna so všetkými zvláštnosťami a zákonitostami by vydalo na celú knihu a možno aj to by nestačilo.

Britskí vojaci v zákopoch

Zdroje:

1.ADDINGTON, Scott. *The First World War Fact Book*. Lipsko: CreateSpace Independent Publishing Platform, 2014, s. 174, ISBN 978-1494754228.

2.BARBUSSE, Henri. *Oheň*. Bratislava: Práca, 1950, s.430. C. The Diary of a German Soldier. New York: Alfred A. Knopf, 1919, s. 227.

3.ELLIS, John. *Eye-Deep in Hell: Trench Warfare in World War I*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1989, s. 224, ISBN 0801839475.

4.HEYMAN, Neil. *Daily Life During World War I*. Westport: Greenwood Press, 2002, s. 286, ISBN 0-313-31500-0.

Deti ako svedkovia

Veľkej vojny

autor **Matúš Burda**
(Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave)

Veľká vojna, prvý globálny konflikt, do ktorého bolo zapojených množstvo krajín zo všetkých kontinentov, zanechala za sebou množstvo nevypovedaných svedectiev ľudí zapojených či už priamo do bojových akcií na frontovej línii, alebo obyčajných obyvateľov miest a vidieka. Útrapy vojny znášala celá spoločnosť štátu bez rozdielu veku, pohlaví, pôvodu, konfesií či zamestnaní. Úpadok hospodárskej činnosti sa preukázal po niekoľkých mesiacoch bojovej činnosti *Kaiserliche und königliche Wehrmacht* (Cisárska a kráľovská branná moc) na východnom a srbskom fronte, pretože muži v produktívnom veku museli narukovať do jednotlivých plukov multietnickej armády. Doma zostali muži mladší ako 18 rokov, starci a zdravotne nespôsobilí. Úlohu muža, dovtedy dominantného v societe, prebrali ženy, a novú sociálnu rolu si museli zastať aj deti. Práve ich pohľad na dianie v rokoch prvej svetovej vojny napomáha k lepšiemu priblíženiu samotných udalostí, ktoré neskôr poznačili celý región, mesto ale aj rodinu. Jedným z takých detí bol aj Eduard Oravský žijúci na Liptove. Prvé mesiace Veľkej vojny deti nepociťovali, pretože frontová línia bola vzdialená niekoľko stoviek kilometrov od súčasného územia Slovenska. Až v novembri 1914 sa podarilo cárskej armáde prebiť cez priesmyky smerujúce do

Habsburskej monarchie. Jediné, čo trápilo všetky rodiny, čiže aj deti, bol nedostatok stravy, pretože úradníci zabavovali potraviny a dobytok pre potreby armády. Pre deti bolo zážitok vidieť vojsko. Eduard Oravský spomína na prvé dni vyhlásenia mobilizácie nasledovne : „*Po vyučovaní sme sa chodili dívať na vojenské cvičisko. A bolo sa na čo dívať. Hneď po vypuknutí vojny došiel do Mikuláša (Liptovského Mikuláša, pozn. autora) celý peší pluk a delostrelecký prápor...Bolo pre nás pôžitkom dívať sa na pochodujúce zomknuté rady týchto dôstojníckych čakateľov. Boli to samí Poliaci. Mladí, pekní ľudia, v pekne ušitých uniformách, s delostreleckou šablou so širokým košom na boku...*“ Farebné uniformy a klobúky, vyznamenania veliteľov z čias minulých či hlasné pokriky prirodzene lákali deti, najmä chlapcov. Mnohí z nich snívali o vojenskej kariére v armáde. Vojenská tematika sa natoľko uchytila u maloletých, že klasické detské hry vystriedalo napodobňovanie pochodu vojska či boj na fronte s kúskom dreva ako zbraňou, či kameňom ako granátom. Najmä tí starší a skúsenejší si dokázali z olova, prípadne iných materiálov vyrobiť provizórny kanón. Do rúry nasypali pušný prach, knôt zapálili a došlo k výbuchu. Liptovský Mikuláš mal významnú geografickú polohu, čo

umocňuje fakt, že viaceré vojenské oddiely sa práve odtiaľ vybrali na frontovú líniu v Haliči. Detské oči boli uchvátené uniformami, ktoré, ako sa vyššie spomína, hýrili farbami, medailami, odznakmi či inými ozdobnými predmetmi. Po vypuknutí vojny sa v novinách a prílohách vojenských časopisov objavovali uniformy krajín zapletených do vojny, a na základe toho deti hádali, aké vojsko práve cvičí či prechádza cez mesto. Prirodzene, boli to iba rakúsko-uhorské vojská, s inými sa ani stretnúť nemohli, pretože Liptovský Mikuláš bol uchránený od stretu bojujúcich armád. Občas mohli zahliadnuť príslušníkov iných armád, pretože cez mesto prechádzala železnica a mnoho vojakov, ranených či mŕtvych, bolo prevážaných do zázemia - či už do nemocnice alebo na cintorín. Na Liptove pôsobilo viacero nemocníc, medzi nimi aj špecializovaná nemocnica Červeného kríža, starajúca sa o ranených či chorých vojakov, keďže v roku 1915 prepukla na fronte a neskôr aj v zázemí tuberkulóza a cholera. Detská fantázia nepozná hranice. Pri pohľade do chlapčenských zošitov na písanie či matematiku by sme mohli nájsť množstvo obrázkov a kresieb vojakov, či už rakúsko-uhorskej, nemeckej alebo ruskej armády. Okrem toho sa počas letných mesiacov konalo aj „hravé odopoludnie“ (játékdélután). Chlapci, medzi ktorými bol aj Eduard Oravský, sa chodili hrať do blízkeho lesa. Rozdelili sa na rakúsko-uhorskú a ruskú armádu, a s pomocou drevených palíc a šišiek simulovali bojovú frontu v Haliči.

Na prelome novembra a decembra bolo počuť delostreleckú paľbu aj v Liptovskom Mikuláši. V týchto dňoch sa zintenzívnila činnosť na

vlakovej stanici. Bolo privážaných množstvo ranených a, žiaľ, aj mŕtvych vojakov oboch bojujúcich strán. Mladý a neskúsený žiak, Eduard Oravský, sa chodil pozeráť na železničnú stanicu, kde sa stretol s utrpením

Lúčiaci sa otec s rodinou (propaganda)

vojakov. Hrôzy vojny zažil síce iba sprostredkovane, ale aj to na ňom zanechalo rúzne stopy. Množstvo vojakov bez končatiny, krvavé rany či priestrely pôsobili odstrašujúco nielen na deti, ale aj dospelých obyvateľov Liptovského Mikuláša.

Po rozhodujúcej bitke pri Gorliciach v máji 1915 sa v mestách dualistickej monarchie konali lampiónové sprievody, čo pre deti bola ďalšia veľká a výnimočná slávnosť v Liptov-

Liptovskom Mikuláši. Žiaci gymnázia, čiže aj Eduard, boli v čele sprievodu a niesli sviečky. Okrem toho spievali vopred nacvičenú pieseň : „V Ivangorode plače Rus, tam ho bije Maďar, Prus, a za Vislou už po týždne, zazneli maďarské piesne.“ Nielen žiaci sa museli zúčastniť tohto sprievodu, ale aj všetky úrady či policajné a súdne inštitúcie na príkaz vrchného velenia.

Škola sa nevyhla vojnovým udalostiam na východnom fronte. Medzi padlými vojakmi bol Jozef Bottka, zakladateľ školy v Liptovskom Mikuláši, ktorý padol pár dní po víťazstve rakúsko-uhorských vojsk pri Gorliciach. Na Eduarda Oravského to muselo negatívne zapôsobiť, čo zvýraznila ďalšia strata na jeseň roku 1916. Medzi padlými vojakmi z Liptova sa ocitol aj bývalý študent Marek Singer, pričom jeho ostatky boli uložené na miestnom cintoríne. Situácia sa vyhrotila na začiatku roka 1916, kedy boli do armády povolávané aj nižšie ročníky a narukovať museli aj žiaci školy v Liptovskom Mikuláši. Najprv ich bolo 7 a neskôr až 22, pričom maturitné skúšky absolvovali predčasne vo februári už ako 16-roční. Eduard Oravský, ktorý prežil svoju mladosť v meste Liptovský Mikuláš, nezažil priamo prvú svetovú vojnu. Napriek tomu videl len krutý výsledok bojovej činnosti v Haliči a Karpatoch prostredníctvom ranených a mŕtvych vojakov. Svoju úlohu zohrávali aj osudy miestnych ľudí. Eduard určite poznal mnoho ľudí z mesta a okolia, ktorí museli narukovať a domov sa už nikdy nevrátili. O to horšie to prežíval ako dieťa, čo zanechalo na celej detskej populácii výrazné negatívne stopy.

Napriek tomu, srbský front bol svojim

spôsobom taktiež miestom ťažkých strát bojujúcich armád. Ľudia na pohraničí Rakúsko-Uhorska a Srbska boli ťažko skúšaní osudom. Aj na srbskom bojisku trpeli deti. „Cestou sme stretali tu i tam, že hnali naši vojaci srbských sedliakov, ženy i malé deti, že vraj sú kametadžije (záškodníci, pozn. autora), čo strieľajú na naše vojsko. Pri pohľade na nich nemohol som tomu veriť, bo hnali i jednu krivú ženu a tá mala na rukách malé dieťa a k tomu medzi nimi boli i 11 – 12 ročné i menšie deti, mali ich poviazané na provázku.“ Takto opisuje správanie rakúsko-uhorských vojakov Samuel Činčurák, pamätník bojovej činnosti v Srbsku. Ďalej pokračuje : „Maďarskí vojaci s veľkou pýchou s napriahnutými bodákmi hnali ich, zlorečiac im cestou. Naši trajnvojáci (zásobovacie jednotky, pozn. autora) vykrikovali na nich špinavé slová, nehladiac, že sú tam malé deti.“ Takéto správanie sa k deťom a ženám bolo na fronte, ale aj v blízkosti bojového poľa, bežnou záležitosťou. Arogancia a nenávisť rakúsko-uhorských vojakov voči srbskej populácii pramenila z rozdielnej etnicity, konfesie, či nutnosti vtiahnuť do nehostinného Srbska, a tým sa vzdialiť od svojej rodiny. Na srbskom fronte sa správali k ženám a deťom nasledovne : „Dnes som sa zišiel s jedným mužom z mojej dediny, ten mi rozprával, že moja žena s tromi deťmi je vo vyhnanstve. Vraj po mojom odchode na vojnu o pár dní v nočnú hodinu boli vyburcovaní zo spánku maďarskými vojakmi, ktorí ich hnali pred sebou ako dobytok, neľutujúc ženy v druhom stave ani drobné deti, kto ustal na ceste, bili ho alebo aj zabili. Šesť žien na ceste porodilo, a tak s malými nemluvnatkami hnali ich ďalej.“ Podobné scény sa odohrávali na ktoromkoľvek fronte Veľkej

Predaj chleba vo Viedni

vojny, či už na západnom, východnom alebo južnom. Jedinou možnosťou pre školopovinné deti bolo zapojiť sa do mládežníckych streleckých oddielov, formujúcich sa popri školskej inštitúcii, pomáhajúce žandárstvu a vojsku. V Holíči vznikol 12-členný oddiel a v Skalici dokonca 22-členný oddiel, ktorý založil učiteľ gymnázia János Proschinger, a koncipient pohraničnej stráže, Aurel Dömötör. U detí nemôžeme badať nacionálne cítenie a snahu vymaniť sa z rúk dualistickej monarchie. Jednoducho tomu nerozumeli a len preberali negatívne postoje voči Maďarom od rodičov či okolitých ľudí. Národnoemancipačný zápas zohrával síce dôležitú úlohu, ale bol tvorený skúsenými ľuďmi či už z politického, hospodárskeho, či kultúrneho prostredia, a sila maďarizácie bola príliš vysoká na to, aby umožnila v prvých rokoch Veľkej vojny agitovať za slovenskú, prípadne neskôr za českoslo-

venskú otázku.

Ďalšia inšancia, podporujúca ochranu maloletých, bola katolícka cirkev, ktorá sa prostredníctvom tlače snažila upriamiť na ich utrpenie, či už priamo na fronte alebo v zázemí. Najväčšie úsilie na zmier medzi nepriateľskými blokmi vynaložil vtedajší pápež Benedikt XV. (1914-1922). Práve on zasvätil mesiac október druhého roka Veľkej vojny tým najmenším,

deťom. Jeho antimilitaristické vyhlásenie sa dostalo aj do slovenských katolíckych novín. Pápež odsúdil Centrálne mocnosti, ktoré vyprovokovali vojnu, a označil ich za pohanov. Apeluje na dospelých, aby uchránili malé deti od hrôzy vojny, pretože majú veľkú cenu pre ďalšie generácie. Pápež porovnáva rodinu v čase Veľkej vojny s tou z Betlehema a nachádza množstvo paralel. Veď aj Ježiš Kristus sa narodil v jasliach ako nevinné dieťa. Akt pôrodu prebehol prirodzene ako u každej ženy, a spolu s pestúnom Jozefom vytvorili rodinu, základ spoločnosti. Veľká vojna a Herodesovo prenasledovanie na počiatku života Ježiša Krista sa stali spoločnými bodmi utrpenia rodiny. Ale Mária a Jozef zostali verní Božiemu plánu a podriadili sa mu aj v najťažších chvíľach. To isté žiadal aj Benedikt XV. na začiatku prvej svetovej vojny. Rodina musí zostať pokope aj v najväčšej kríze. A nie je to iba vojna ohrozujúca postavenie detí, ale

Veľká vojna ich pripravila o niečo väčšie a vzácnejšie. V mnohých prípadoch stratili žiteľa rodiny, a keďže dieťa muselo nahradiť vo všetkých povinnostiach otca, odcudzilo sa od matky, a nová rola nedospelého v spoločnosti spôsobila rozvrat rodiny. Duchovenstvo počas celého trvania vojny vyzývalo ľud k modlitbe za deti, lebo len oni sú budúcnosťou a možnosťou, aby sa podobné ukrutné prelievanie krvi už neopakovalo. Veriaci sa mali pravidelne modlievať aj k rodine, aby sa neprehlbovala kríza, ktorá naplno prepukla s príchodom modernizácie.

Prvá svetová vojna pripravila mnohé deti o otcov, ženy o manželov a celé rodiny o žiteľov. Spoločnosť sa dlhé roky vyrovnávala s niekoľkými generáciami mužov, ktorí zahynuli alebo boli trvalo poznačení vojnovými udalosťami. Najviac však trpeli deti. Mužský vzor a ťažké životné podmienky ich nútili pracovať aj napriek svojmu nízkemu veku, čo zase viedlo k zanedbávaniu školských povinností. Ak si len uvedomíme skutočnosť, že do 9 miliónovej armády Rakúsko-Uhorska bolo povolaných okolo 400 000 Slovákov a z nich 69 000 padlo na frontoch Veľkej vojny a 62 000 zostalo trvalo zmrzačených, slovenská spoločnosť a rodina prežívali hlbokú ekonomickú či sociálnu krízu. Na druhej strane si však ženy a deti zastali svoje miesto v societe. Ženy postupne získali všeobecné volebné právo v novovytvorenom štáte a detská práca mizla z tovární, baní či polí. Dieťa je veľmi citlivou dušou a ťažké časy vojny poznačili túto generáciu maloletých. Ale ani oni nedokázali zabrániť ďalšiemu prehlbovaniu napätia, ktoré vyústilo do druhej svetovej vojny či budovania bipolárnej Európy.

Zdroje:

- 1.ČINČURÁK, Samuel. *Vojna. Malé poznámky z môjho života na bojišti v rokoch 1914-1918*. Miloš Hric, 2016, s. 244. ISBN 978-80-972385-3-7.
- 2.HORVÁTH, Jakub. *Boje v Karpatoch 1914-1915*. Banská Bystrica : Jakub Horváth. 2014. 131 s. ISBN 978-80-971688-0-3.
- 3.FIGULI, Margita. *Mladosť*. Bratislava : Mladé letá, 1973, s. 316.
- 4.KOVÁČ, Dušan a kol. *Slovensko v 20. stor. Prvá svetová vojna 1914-1918* (druhý zväzok). Bratislava : Veda. 2008, 323 s. ISBN 978-80-224-1014-4.
- 5.KOVÁČ, Dušan a kol. *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XI b (Slováci v prvej svetovej vojne 1914-1918)*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2010, s. 164-167. ISBN 978-80-8119-027-8.
- 6.LETZ, Róbert. *Slovenské dejiny IV. (1914-1938)*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2010, 4-110 s. ISBN 978-80-811-9028-5.

Historické periodiká

- 1.Hlavný úmysel na október. Vyvolený a požehnaný sv. Ocom pápežom. Deti. In *Posol Božského Srdca Ježišovho*, 1915, roč. 19, č. 10, s. 361-367
- 2.Na prvý piatok mesiaca. Srdce božského dieťaťa. In *Posol Božského Srdca Ježišovho*, 1915, roč. 19, č. 12, s. 10-15.

V duchu cyrilometodskej tradície alebo „dědictví otců zachovej nám, Pane!”

autor **Nikola Hrebeňaková**
(Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave)

Slovanskí vierožvestci, sv. Cyril a Metod, počnúc svojím príchodom na územie niekdajšej Veľkej Moravy, zapísali sa hlboko do histórie slovanských národov. Pôsobenie solúnskych bratov vo vtedajšom svete zanechalo stopy v dejinách mnohých európskych štátov, a preto, pripomínajúc si skutočnosť, že cyrilometodská misia mala zásadný vplyv na budovanie kultúry, písma, viery, vzdelanostného profilu a spoločnosti ako takej, i samotný rok 2013 sa stal nostalgickým medzníkom osláv 1150. výročia ich príchodu. Hoci od veľkolepej éry Cyrila a Metoda v slovanských zemiach ubehlo viac než len jedno milénium, ich posolstvo v našich dejinách naďalej rezonuje ako osobité a honosné zároveň, dôkazom čoho sa stali rady kultúrnych akcií venovaných spomínaným udalostiam. Na popud odboru kultúry Zlínskeho kraja bolo i Slovácké muzeum v Uhorskom Hradišti zapojené do realizácie výstavy putovného charakteru, cieľom ktorej bolo dôstojnou formou pripomenúť si odkaz Cyrila a Metoda. Jedným z výsledkov úsilia pracovníkov múzea sa stala i historická výstava „Cyrilometodějský Velehrad“, možnosťou prehliadky ktorej sa v jesenných mesiacoch roka

2016 mohla vďaka partnerskej spolupráci Slováckeho múzea a FF UCM popýšiť i Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Vernisáž Cyrilometodějského Velehradu prebehla dňa 10. októbra 2016 v priestoroch hlavnej budovy

akademickej pôdy UCM. Slávnostné otvorenie výstavy zahájili svojím úvodným slovom rektor Dr. h. c. doc. Ing. Jozef Matúš, CSc., ako i dekanka FF UCM doc. Mgr. Katarína Slobodová – Nováková, PhD., pre ktorých bolo cťou v univerzitných priestoroch privítať vážených hostov - PhDr. Iva Froleca, riaditeľa Slováckeho múzea, a PhDr. Blanku Rašticovú, historičku a spoluautorku výstavy v jednej osobe. K dotvoreniu príjemnej atmosféry pris-

dajších dejinách Slovanov. Hlaholika, ktorej základy položil, tvorená z 38 znakov azbuky, totiž v nemalej miere dopomohla k všeobecnému kultúrnemu povzneseniu slovanstva, a v tej dobe i prispela k vytvoreniu literárneho a liturgického jazyka na vysokej úrovni. Nesporiteľným faktom preto i v súčasnej dobe ostáva údiv mnohých dnešných fonológov a jazykovedcov vôbec, ktorí sa neraz s nadšením vracajú k otázke hlaholiky so zreteľom

peli i členovia univerzitného spevokolu UniTTY, ktorí všetkých prítomných privítali speváckym predstavením piesne „Aká si mi krásna“, ako dôkazu skvostného bohatstva slovenskej prírody.

Autori výstavy sa zamerali predovšetkým na priblíženie veľkomoravského obdobia, v rámci ktorého sa hlavným ohniskom ich pozornosti stala práve otázka byzantskej misie, a s tým súvisiace i zriadenie cirkevnej provincie. Podstatnú časť historickej expozície venovali tvorcovia i impozantnému dielu Konštantína Filozofa, pri ktorom nemožno opomenúť vytvorenie slovanského písma – prvého v dovte-

na nehrdzavejúci odkaz cyrilometodskej tradície, a hoci Konštantínova výzva k potrebe rozvoja duchovnej kultúry Slovanov slovom aj písmom nenala očakávané naplnenie v časoch jeho života, najmä 18. a 19. storočie, poznačené cvengotom národného obrodzenia a buditelských snáh, so sebou v konečnom dôsledku priniesli dôstojný ohlas zmysluplného významu Konštantínových snáh pre slovanskú kultúru.

Hádam najpodstatnejšiu a najrozsiahlejšiu časť pozoruhodnej výstavy tvorí tzv. Velehradská otázka, nakoľko práve veľkomoravský Velehrad a v ňom situovaný velehradský cisterciánsky kláštor sa stali centrom sv. Cyrila a Metoda. Spomenuté územie totiž predstavovalo, tiahnuť sa celým stredovekom (a aj dlho v novoveku), sídlo Veľkomoravskej ríše, a teda i stredisko moravských panovníkov. Otázka lokalizácie tohto, vraj, veľkomoravského centra, však dlhé stáročia ostávala doslova rébusom. Polemika o tom, či bol dnešný Velehrad sku-

točne „srdcom“ Veľkej Moravy, sa stala predmetom diskusií celých generácií vlastencov, historikov či historiografov, no až novodobé rozbory listín a archeologických nálezov poskytli spoľahlivú odpoveď. Kláštor, založený ešte v roku 1205 cisterciánskym rádom, si prešiel trnistou cestou – v 15. storočí sa stal

predovšetkým vďaka všeslovanskému akcentu v zmysle jazyka, kultúry a náboženstva. Rozšírilo sa tak unionistické hnutie, centrom ktorého sa stal práve Velehrad a jeho symbolmi apoštoli Cyril a Metod. Za posledné desaťročie, pripomínajúc si rok po roku cyrilometodské jubileá, sa Velehrad pýši organizáciou kon-

certov a kultúrnych akcií, ktoré sú priamym dôkazom naplnenia textu velehradskej piesne „*Velehrad náš ten rozkvétá vždy znova...*“

Veľkoleposť velehradskej pevnosti, prierez veľkomoravskou tradíciou, pozoruhodné fakty o dobách dávno minulých, no pritom stále živých, dobové fotografie, maľby, textové útržky zo života

terčom rabovania moravských husitov, v dôsledku čoho nasledujúcich 150 rokov ležal v troskách, a k jeho opravám došlo až koncom 16. storočia. V tieni nelichotivej situácie protihabsburských povstaní, 30-ročnej vojny či rozsiahlych požiarov, sa však svojej sláve kláštor dlho netešil a v 18. storočí ho opäť čakala rozsiahla rekonštrukcia. V roku 1784 bol na povel cisára Jozefa II. (1780-1790) rovnako ako i ostatné kláštory zrušený, od polovice 19. storočia ale predstavuje Velehrad najvýznamnejšie a najnavštevovanejšie pútnické miesto na Morave, a to práve zásluhou nielen pútí teologického či historického charakteru, ale

vtedajších významných osobností Velehradu či ukážky písma, ktoré so sebou priniesli Cyril a Metod – to všetko a omnoho viac v sebe zahŕňa výstava „Cyrilometodějský Velehrad“, skomponovaná z 30 panelov, prehliadku ktorých ponúka FF UCM v mesiacoch október 2016 – február 2017 (každý piatok v časovom rozpätí 10.00 - 15.00 hod.) v prízemných priestoroch univerzitnej pôdy. Od jubilejného roku 2013 mali možnosť obhliadnuť si túto lákavú expozíciu návštevníci v Zlíne, Krásne nad Kysucou, Košiciach, Brne či v Skalici, a vďaka partnerským kontaktom sa táto ojedinelá a pútavá príležitosť núka aj Trnave.

Veríme preto, že svojím skvostným obsahom zaujme každého ďalšieho návštevníka a zožne úspech nielen v radoch odbornej, ale rovnako i širokej verejnosti všetkých vekových kategórií. Spoločne totiž aj takýmto spôsobom môžeme na malý okamih pozastaviť „vlak“ rýchleho behu spoločnosti 21. storočia a spätne si pripomenúť význam byzantskej misie. Oceňme preto tiež fakt, že práve naša alma mater hrdo nesie pomenovanie Univerzita sv. Cyrila a Metoda, teda mená solúnskych bratov, vďaka úsiliu a práci ktorých píšú a hovoria naši slovanskí bratia v jazyku im lúboľubom a najbližšom, a plnia tak slová vyrieknuté Konštantínom Filozofom samým: „...Bo ktorý sluch, čo hrozný rachot hromový neočuje, stáť bude v bázni pred Pánom? Bo taký čuch, čo vôňu kvetu nevníma, ako môže zázrak Boží pochopiť? Bo také ústa, ktoré sladkosť necítia, človeka činia, akoby bol z kameňa. A ešte väčšmi od človeka z kameňa je mŕtva duša, každá duša bez písmen.“

Zdroje:

1. KONŠTANTÍN FILOZOF – SV. CYRIL: *Proglas*. Bratislava : Perfekt, 2004, s. 21, ISBN 80-8046-277-1.

2. <http://ff.ucm.sk/sk/hlavna-stranka/>

Slovenská folklórna stopa v Mexiku

autor ■ **Kristína Siladyová**
(Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave)

Univerzitný folklórny súbor Trnafčan, pôsobiaci pri UCM v Trnave, sa v dňoch 30. júla – 15. augusta zúčastnil medzinárodného festivalu World Folkloriada 2016 v Mexiku, ktorý je známy aj pod názvom "Olympijské hry ľudového umenia". Mexiko sa stalo prechodným „domovom“ a spájadlom pre ľudí s láskou k folklóru z viac ako 50 krajín sveta. Počas troch týždňov strávených vo vnútrozemských oblastiach krajiny kaktusov, pyramíd, tradícií, bohatej histórie a najmä viditeľných kontrastov sme navštívili tri štáty – Zacatecas, Guanajuato a Mexiko. Primárnym poslaním UFS Trnafčan bolo prezentovať krásu slovenského ľudového umenia, ktorá mala, ako sa neskôr ukázalo, obrovský úspech tak medzi domácim obyvateľstvom, ako aj účinkujúcimi z najrôznejších kútov sveta.

Fakt, že jeden deň stojíte vo Viedni na letisku a po viac ako 20 hodinách letu sa ocitnete v nadmorskej výške cca 2 400 m.n.m. priamo v srdci Mexika, je sám o sebe ťažko uveriteľný. Skutočnosti, s ktorými sme sa museli počas prvého dňa vysporiadať, boli 7-hodinový časový posun a únava. Po prilete nás čakala totiž takmer 9-hodinová nočná cesta autobusom do mesta Zacatecas, ktoré nás hostilo úvodný týždeň. Od prvého neoficiálneho večera

stráveného v uliciach spolu s ostatnými účinkujúcimi sme vedeli, že atmosféra bude viac ako skvelá a zážitky nezabudnuteľné. Nemýlili sme sa. S vlajkou a pocitom pravých olympionikov sme sa prešli po atletickom ovále miestneho štadiónu. Taký bol slávnostný otvárací ceremoniál, na ktorý nadviazal sprievod uličkami mesta pomedzi davy ľudí. Následne pre nás začal kolotoč vystúpení, výjazdov do rôzne vzdialených miest.

Zacatecas, ako hlavné mesto štátu Zacatecas, bolo významným banským mestom od 16. storočia a dominantným zdrojom zlata a striebra pre španielsku korunu. Spolu s mestami Guanajuato a Taxco leží na „Ruta de la Plata“ - striebornej ceste. Mesto domáci obyvatelia tiež nazývajú „Con rostro de Cantera rosa y Corazón de Plata“ – mesto s ružovou tvárou a strieborným srdcom. Ružový kameň je hlavným materiálom tvoriacim ikonické stavby mesta a striebro, ukrývajúce sa pod povrchom s bohatou históriou, bolo dôležitým faktorom k hospodárskemu rastu.

Najvýznamnejším symbolom mesta je "Cerra de la Bufa" – v minulosti jedna z najväčších strieborných baní sveta. Vrchol ťažby sa datuje do 18. storočia, a aj napriek tomu, že stále sa v

útrobách hory nachádzajú značné ložiská zlata i striebra, ťažba bola v roku 1960 ukončená. V súčasnosti je to turistická atrakcia s múzeom mexickej revolúcie (1910 - 1917) na vrchole. Aj my sme využili príležitosť navštíviť toto čarovné miesto, pozrieť sa na mesto z vtáčej perspektívy a vychutnať si panoramatický výhľad. Na prepravu sme zvolili lanovku - "El Teleferico", s dĺžkou asi 650 metrov, premávajúcu medzi dvomi vrchmi - už spomínaným "Cerra de la Bufo" a "Cerro del Grillo", od ktorého bol náš hotel vzdialený 300 metrov. Mesto sa okrem svojej bohatej baníckej histórie pýši mnohými zachovanými uličkami a stavbami z koloniálneho obdobia. Najznámejšia je katedrála Nanebovzatia Panny Márie z ružového kameňa, spolu s centrom zapísaná v zozname UNESCO. Ďalšou kultúrnou pamiatkou, ktorú sme navštívili, bolo Múzeum masiek Rafaela Coronera. V múzeu sa nachádza viac ako 5000 druhov masiek z dreva, kože i hliny pochádzajúcich z rôznych regiónov Mexika od dávnej minulosti po súčasnosť. Pinos a Jerez de Garcia Salinas sú dve zo 111 magických miest Mexika, ktoré sme navštívili. Podľa miestnych sa tam radí aj Nieves, malé mestečko s vďačným obyvateľstvom. Tí totiž na našu počesť nechali nasvietiť skalnatý vrch s krížom, týčiaci sa nad mestom, do farieb slovenskej zástavy, čo samo o sebe bolo kúzelné. Titul magické mesto im bol udelený na základe snahy o rozvoj cestovného ruchu,

avšak všetky tieto mestá spája niečo výnimočné. Sú to miesta s legendami, bohatou históriou a tradíciami. Ďalším, inak zaujímavým bolo Guadalupe, významné mesto pri procese evanjelizácie štátu.

Štát Guanajuato s rovnomenným hlavným mestom sa stal našou druhou zastávkou, kde sme navštívili mestá Celaya, Guanajuato, San José Iturbide, San Miguel de Allende a San Luis de la Paz. Každé z týchto miest má sériu príznačných znakov, ktoré ich robia jedinečnými v rámci Mexika. Celaya, mesto ležiace na juho-východe štátu, sa vyznačuje najmä výrobou cukrovínok. Najznámejšia je tzv. cajeta. Obvyklý základ tvorí kozie mlieko, ktoré sa zohrieva, osladzuje a za stáleho miešania, vyparovania vody sa stáva viskóznou. Klasickú cajetu môžeme prirovnať k nášmu „salku“- zhusťtenému sladenému mlieku. Okrem tohto druhu cukrovínok sa tiež produkujú rôzne varianty, ktorých základ je práve kozie mlieko. Ide o cukríky, lízanky, tabličky doplnené o pekanové orechy, mandle a zriedkakedy hrozienka. Aj my sme mali možnosť nazrieť do fabriky na výrobu tohto sladkého pokušenia a nebojím sa povedať, že je to jediný druh miestnych cukrovínok bez štipľavej chute. Veľmi pozitívne zistenie, nakoľko okrem ovocia je Mexiko krajinou, kde aj čokoláda štípe.

Druhou historickou dominantou je vodárenská veža uprostred mesta, stály zdroj vody v

rôznych častiach mesta. Predpokladá sa, že je jedinou guľovitou vežou na svete, ktorá bola skonštruovaná len pomocou nitov a nie zvarenia. Podobná stavba stála v nemeckom Stutgarte, tá však bola počas 2. svetovej vojny zničená. Guanajuato je významné historické mesto obklopené členitým pohorím. Spolu so

príbehov. Tiež sa označuje ako ulička bozkov alebo milencov, nakoľko sa páry môžu po-
bozkať z protiľahlých balkónov.

Iné legendy sa viažu k najdôležitejšiemu obdobiu mexickej histórie - boj za nezávislosť od španielskej nadvlády v 19. storočí. Práve Guanajuato sa považuje za rodisko revolúcie.

Významným krokom k úspešným bojom bol udatný čin miestneho hrdinu „El Pipileho“ - baníka, pôvodným menom Juan José de los Reyes Martínez. Legenda hovorí, že Pipile vynikal silou, vzal na chrbát plochý kameň, ktorý ho mal chrániť pred španielskymi mušketaťmi a so zapálenou pochod-

Pohľad na Zacatecas z Cerra de la Buffa

Zacatecas to boli najväčšie strieborné bane v časoch rozmachu koloniálnych mocností. Hovorí sa, že v tom najviac produktívnom období tvoril vývoz striebra z miestnych baní 2/3 celkového vývozu. Táto prosperita sa odzrkadľuje aj na barokových stavbách. Najznámejšia je Bazilika Panny Márie Guanajuato a zručná Templo de la Compañía. Guanajuato môžeme označiť ako mesto dvoch tvárí. Pekné pestrofarebné fasády budov, nesúlad, úzke uličky a parky s prísne upravenými vavrínovými stromami dotvárajú príjemnú atmosféru. Slávna je ulička Callejón del Beso, široká asi 60 cm, ku ktorej sa viaže mnoho romantických

ňou vyrazil ku kamennej pevnosti s jedinou slabinou – drevenou vstupnou bránou. Táto udalosť sa označuje ako začiatok epizódy najkrajšieho obdobia Mexika. Dopadlo by povstanie inak, nebyť Pipileho? Vyhrali by Mexičania svoj boj? Ak áno, za akých podmienok? To sú otázky, ktoré zostanú nezodpovedané, vďaka neobyčajnému hrdinovi z obyčajného ľudu. Na jeho počesť nad mestom stojí kamenná socha s pochodňou v ruke, ako symbol odvahy a udatnosti "El Pipileho". Aj my sme sa prišli pozrieť tvárou tvár tomuto monumentu. Okrem toho sa nám naskytol dychberúci pohľad na celé údolie a v ňom uložené

čarovné Guanajuato. V meste cítiť dominantným spôsobom prevahu študentskej populácie. Výsledkom je živá atmosféra, množstvo kaviarní, barov, pouličných stánkov či galérií. Veľmi známe je divadlo – Tetro Juarez, kde sa vo večerných hodinách predstavujú pouliční umelci. Ľudia tu žijú, pracujú, študujú - z čoho vyplýva, že turistický ruch nemá primárne pos-

Celaya - Vodárenská veža

tavenie. Akoby druhý život plynie pod povrchom mesta. Ide síce len o mestské komunikácie, ale je to neodmysliteľná súčasť každodenného chodu mesta. Rozsiahla sieť ciest vznikla po premene niektorých štôlní a chodieb z obdobia najväčšej ťažby striebra v dejinách Mexika. Vybudovanie podzemných trás bolo pozitívnym rozhodnutím. V súčasnosti

totiž tieto komunikácie využíva množstvo dopravných prostriedkov, čo vedie k plynulej a relatívne rýchlej doprave. Svetelná či kruhová križovatka v hĺbke niekoľkých metrov nie je pre domácych obyvateľov ničím výnimočným, pre nás to však bol len ďalší dôvod s úžasom obdivovať túto krajinu. San José Iturbide bolo len krátkou zastávkou našej cesty. Uprostred upraveného námestia sa týčil farský kostol Paroquia San José Iturbide. Oproti ostatným mestám bolo viditeľné, že stavba pochádza z klasického až neoklasického obdobia s charakteristickým stĺporadím pred vchodom. Prijemné prostredie, no najmä vďační ľudia sa vryli hlboko do našich myslí.

Po príchode do centra San Miguel de Allende bolo jasné, že ide o primárne turistickú destináciu. Horúcu španielčinu vystriedala angličtina s americkým prízvukom a na stavbách sa odzrkadľoval gotický charakter európskych stavieb. Mesto je súzvukom koloniálnej architektúry, domácych obyvateľov a množstvom turistov či prisťahovalcov. Najznámejšia a zároveň najvyššia stavba – Parroquia de San Miguel Archangel je postavená z ružového vápenca, nesie však prvky gotiky. Legenda vraví, že architekt sa inšpiroval obrázkom z pohľadnice, na ktorej bola zobrazená Sagrada Familia.

Mexico City – predposledná destinácia, obrovská aglomerácia plná kontrastov. Chudobné špinavé uličky zamorené obchodíkmi vyúsťia akoby do iného sveta. Napríklad je to Plaza de la Constitución alebo El Zócalo – jedno z najväčších námestí na svete. Vo všeobecnosti je známe, že toto námestie spolu s monumentálnou Metropolitnou katedrálou

Zacatecas - Katedrála Nanebovzatia Panny Márie z ružového kameňa

Nanebovzatia Panny Márie, centrom najväčšej katolíckej arcidiecézy na svete a tiež Prezidentským palácom, stojí na ruinách starobylého mesta Aztékov – Tenochtitlánu. Bahnité pôdy ako pozostatky jazera, na ktorom mesto stálo, sú nestabilným podkladom a aj v súčasnosti sa vyskytujú problémy so spodnou vodou. Na fasáde možno vidieť prierez jednotlivými obdobiami počas viac ako 200 rokov od renesancie po neoklasicizmus. Celková dĺžka je viac ako 100 metrov, nachádzajú sa tu 4 portály s bohato zdobenými reliéfmi, vnútri je päť oltárov, šesťnásť kaplniek, chór, sakristia, dva orgány. Za zmienku stojí Oltár kráľov s

dĺžkou 25 m, pomenovaný podľa sôch kanonizovaných kráľov a kráľovien. Vo zvonici katedrály sa nachádza celkovo 25 zvonov s magickým zvončením. Opísať túto impozantnú stavbu pomocou slov je nemožné, nakoľko žiadne zo slov nevyjadrí jej honosnosť. Ďalšie charakteristické námestie, ktoré sme mali možnosť vidieť, sa viaže k budove Palacio de Bellas Artes - palác krásneho umenia – miesto konania rôznych výstav, predstavení či festivalov. Historické stavby, divadlá, galérie či kostoly sa vyskytujú v silnom kontraste moderných stavieb, mrakodrapov, obchodných domov. Typickým príkladom je Torre Latinoamericana. Na jednej strane stoja pokojné, mnohokrát odľahlé štvrte, a oproti nim sa týčia kozmopolitné oblasti so silne frekventovanou dopravou. Zachovanie veľkoleposti z minulosti sa bije s prijatím súčasných

Pocta obyvateľov mesta Nieves pre UFS Trnafčan

trendov a okázalým využitím ocele, betónu i skla. Také je Mexiko City. Chudobné a bohaté, obklopené nádhernou prírodou i hustým závojom smogu. Ako sa vraví, to najlepšie na

závojom smogu. Ako sa vraví, to najlepšie na záver. Aká by bola návšteva Mexika bez návštevy niektorého zo starobylých komplexov? Teotihuacan bolo najznámejšie kultúrne, administratívne a politické centrum v mezoamerickom chápaní. Aztékovia, ktorí mesto objavili, ho označili za „rodisko bohov“. Kto však v skutočnosti mesto vystaval a obýval? Akým jazykom obyvatelia hovorili? Čo zapríčinilo jeho náhly zánik? To sú doposiaľ nezodpovedané otázky otvárajúce množstvo diskusií.

Orgán v Metropolitan Cathedral (Mexico City)

Existuje niekoľko možných teórií, avšak len málo faktov. Hypotézy hovoria, že komplex obývali Toltékovia, iné Otomajovia, a ďalšia sa prikláňajú k názoru mnohonárodnostného zoskupenia. Kto sa zapríčinil o vznik a rozkvet najväčšieho mesta v Mezoamerike, zostane záhadou. Charakteristická je monumentálnosť stavieb - pyramídu Slnka a Mesiaca spája tzv. Cesta mŕtvych zo severu na juh s dĺžkou viac ako 2 km. Viedla k námestiu, pravdepodobne trhovisku, a k miestu dnes nazývanému Cítadela, v ktorej útrobách sa nachádzal chrám Opereného hada – symbol kultu Quetzal-

coatla.

Pyramída Slnka je so šírkou viac ako 200 m a výškou 70 m jednoznačne najväčšou stavbou starobylého komplexu a hovorí sa o nej aj ako jednej najväčších stavieb sveta. Po absolvovaní 248 schodov nadobudnete pocit, akoby ste stáli na vrchole sveta. Aký bol pôvodný význam, sa tiež len odhaduje, ale najpravdepodobnejší je predpoklad využitia pyramídy na náboženské účely. Podľa nedávnych výskumov

bol vrch pyramídy korunovaný chrámom slúžiacim na vykonávanie náboženských rituálov bohom, ktorým bola pyramída zasvätená. Aztékovia neskôr tiež využívali túto monumentálnu stavbu pre náboženské účely. V súčasnosti je pútaťou a frekventovanou turistickou destináciou. Pyramída

Mesiaca je druhou najväčšou pyramídou v komplexe stojacou na severnej strane Cesty mŕtvych. Nie je možné vystúpiť na úplný vrchol, avšak aj panoramatický výhľad z prvej terasy poskytuje nezabudnuteľný pohľad naprieč celým komplexom. Pred vstupom na pyramídu sa rozprestiera malé námestie s oltárom a kamennou sochou Chalchiutlicue – bohyně búrky, bleskov. Predpokladá sa, že rituály a oslavy asociované s vodou a životom sa konali práve na tomto mieste ako obeta

tejto bohyni. Pôdorysy všetkých chrámov a obydľí sú dôsledne geometricky usporiadané. Udivujúcim dôkazom technickej vyspelosti pôvodných obyvateľov je úprava toku rieky, ktorý

z obydľí a domovov, ktoré si vybudovali? Na túto otázku tiež jestvuje niekoľko relatívnych teórií. Jednou z nich je príchod nepriateľského kmeňa a vyvraždenie, ďalšou zmena klima-

Pyramída Slnka - Teotihuacán

bol intencionálne odklonený smerom na sever, tak aby kolmo pretínal Cestu mŕtvych, a tak rozdelili mesto na pomyselné štyri časti. Hlavným stavebným materiálom všetkých chrámov, obydľí, pyramíd i ciest bol kameň, tehly z nepálenej hlíny a malta slúžiaca najmä na vyplnenie spojov medzi kameňmi. Ďalším znakom, okrem symetrie a jednoduchosti, bola dekoratívna plastika a nástenné maľby. V rozmedzí 3. - 6. storočia nášho letopočtu sa hovorí o najväčšom kultúrnom rozmachu teotihuacánskej kultúry a populácií dosahujúcej počet viac ako 100 000. Ako je možné, že tak vyspelá a početná civilizácia doslova zmizla

tického prostredia a ako dôsledok vznik nejakého druhu epidémie, inou zas erupcia sopečného pohoria. Všetky sa však zhodujú v skutočnosti, že domáce obyvateľstvo bolo či už násilne, alebo inou formou vyhubené. Či už tak, či onak, obyvatelia Teotihuacánu zanechali po sebe ohromujúcu sústavu stavieb. Hneď ako sa pred nami rozprestrel výhľad na celý tento komplex, zahalil nás magický závoj tajomstva. Na každom kroku bolo cítiť prítomnosť mystickej histórie a podmanivých síl, ktoré zamestnali vedomie a zaviedli nás o desiatky storočí späť v čase. Toto miesto vytvára intenzívnu ilúziu života pôvodného

UFS Trnava pri pamätníku El Pipilu s mestom Guanajuato v pozadí

obyvateľstva, nech už to bol ktokoľvek. Čo vám prvé napadne keď sa povie Mexiko? Tequila, sombrera, pálivá mexická kuchyňa, drogové kartely, či vysoká miera kriminality? Väčšinou prevládajú tieto stereotypné predstavy európskeho obyvateľstva, mnohokrát viac, alebo menej vzdialené od skutočnosti. Mexiko má neúrekom miest a možností čo ponúknuť. Historické pamiatky – chrámy, kostoly, domy z koloniálnych čias, starobylé komplexy zachované od autochtónneho obyvateľstva, kultúrne inštitúcie – divadlá, galérie, múzeá a k tomu všetkému malebná príroda. Najväčším nehmotným bohatstvom krajiny je povaha ľudí. Milí, usmievaví, pohostinní a vďační – takí sa javili nám. Počas troch hektických týždňov sme prišli do kontaktu s, dovoľm si povedať, tisíckami ľudí, navštívili niekoľko miest a desiatky

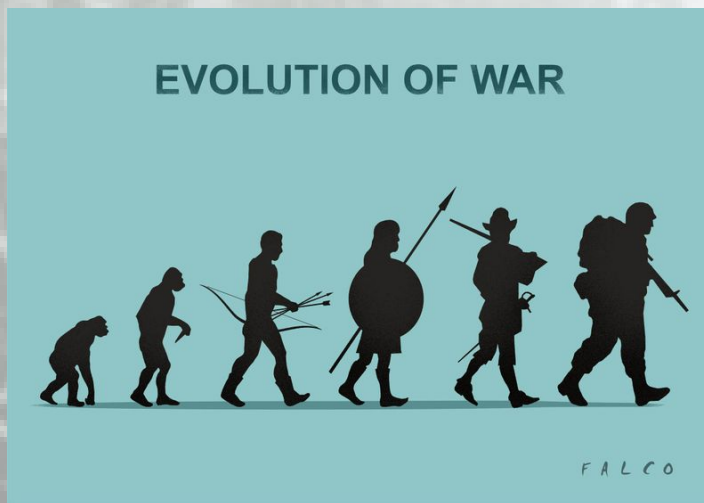
pamätihodností, napriek tomu je to len zlomok, čo táto rozmanitá krajina ponúka. Aj to stačilo na to, aby sme sa vrátili obohatení o množstvo zážitkov, skúseností, poznatkov, nových priateľstiev. Teší nás, že práve UFS Trnava zanechal folklórnu stopu v srdci Mexika. *Viva México!*

Zdroj fotografií : Súkromný archív autorky

Evolučný zmysel vojny

autor Jozef Šavel
(Prešovská univerzita v Prešove)

Na samotný vznik konfliktov je treba pozeráť od základnej jednotky, ktorou je v spoločnosti človek. Možno predpokladať, že prvým podnetom k vzniku konfliktu, nech je akýkoľvek malý, regionálny, ba až globálny - ako boli prvá a druhá svetová vojna, je agresia. Nepriateľské správanie voči akémukoľvek objektu - vlastnému, cudziemu, živému alebo neživému. Jedným z prejavov agresívneho správania je

zameranie sa proti vlastnému druhu, vyskytujúcim sa nielen u ľudí alebo primátov, ale aj u takmer všetkých živočíchov na planéte po mnohé generácie. Preto je logické uvažovať, že toto konfliktné správanie musí mať nejaký význam, ktorý sa v priebehu evolúcie vytvoril a pretrváva do dnešných dní. Výsledok agresívneho správania a určitej formy potreby vedie

ku vyvolaniu konfliktu. Prečo tieto konflikty vznikajú a v akej forme pomáhali nášmu druhu prežiť po milióny rokov, sa snaží vysvetliť mnoho teórií. Niektoré tvrdia, že jedným z podnetov k vyvolaniu takého konfliktu môže byť nedostatok vlastných hmotných zdrojov. Tento nedostatok vyvoláva nepriaznivú atmosféru v skupine a núti ku konaniu tento nedostatok vykompenzovať. Najjednoduchším zo spôsobov, ako vyrovnať nedostatok vlastných potrieb, napríklad nedostatok potravy, je snaha o získanie zdrojov od niekoho iného, kto nimi disponuje. Takto vznikajú konflikty o súperenie zdrojov, ktoré by sme mohli prirovnať k súpereniu dvoch jednotlivcov alebo dvoch skupín či usadlostí, o zdroje, ktoré boli diferencované kultúrne aj historicky, od základných potravín nutne potrebných k prežitiu, až po rabovanie a získavanie cudzieho hmotného majetku. S hromadením majetku sa spájajú ďalšie predpoklady pre vznik a existenciu agresívneho správania ako opozitum k prvej teórii. Agresia pri obrane vlastného vlastníctva je takmer nevyhnutná ako nástroj obrany a ochrany vlastných zdrojov proti nepriateľovi. Takéto prípady môžeme pozorovať v histórii takmer v každom momente. Cez obranu osád či obliehanie hradov, až po snahu o ochranu vlastnej autonómie krajiny posilnením vojenskej moci na hraniciach územia krajiny. Agresia je teda nutným evolučným

mechanizmom ako pri útoku, tak aj pri obrane. Agresia mala ale v histórii iný význam, než len ochranu a túžbu po zdrojoch; v istých prípadoch nastal útok aj bez potreby nejakých zdrojov; dostatok zdrojov bol zaručený, preto bolo nutné odhaliť iné evolučné mechanizmy. Ďalším dôvodom, nad ktorým je potrebné sa zamyslieť, bola teória, podľa ktorej bolo účelom agresie uškodiť nepriateľovi alebo len niekomu, kto nebol považovaný za súčasť danej spoločnosti. Toto spôsobovanie škôd potenciálnym nepriateľom mohlo zvyšovať status bojovníka alebo spoločnosti, ktorá útok uskutočnila, ak bol útok úspešný. Status a povest' sú v ľudskej spoločnosti mocným nástrojom, a ľudia so spoločensky vyšším statusom - či už išlo o fyzickú vitalitu alebo o úspešnosť v boji, boli viac uznávaní kvôli hrdinstvám, akými sa preukázali. Sila a moc bola v niektorých domorodých kmeňoch hodnotená podľa úspešnosti v boji alebo v prejavoch agresie, a takýto - najčastejšie muž, bol veľmi oceňovaný, miestami považovaný za nenahraditeľného, a predstava takejto osobnosti, nezriedka vodcu, bola v spoločnosti nutná. Agresia ako nutnosť v prežití, ochrana vlastného majetku a územia, odstraňovanie potenciálnych nepriateľov (holokaust) alebo zabezpečovanie si lepšieho statusu v danej kultúre. Všetky tieto predpoklady možno nájsť v každom konflikte, šarvátke či vojne, kedy sa vyžadujú komplikované kooperácie medzi členmi jednej skupiny; koordinovať ich agresiu a zacieliť ju v správnom momente na súperiacu stranu. Výsledkom vojny by mal byť zisk v podobe majetku, statusu alebo len oslabení nepriateľa. Na druhej strane, nielen dôvody vzniku vojen stoja za povšimnutie, ale aj to, čo vojny zanechávajú. Zničené majetky, prostredie, milióny zabitých ľudí v boji a utrpenia množstva rozdelených rodín.

Zdroje:

1.BUSS, David M., *Evolutionary psychology: The new science of the mind* : Pearson Education, Inc., s.291-231, ISBN-I3: 978-0-205-48338-9.

Udialo sa...

7. november - "Politický fašizmus a jeho vzostupy a pády"

PhDr. Peter Sokolovič, PhD.

8. november - "Nové knihy o Trnave"

PhDr. Peter Sokolovič, PhD.

Mgr. Silvia Haladová, PhD.

11. november - "S Napoleonom do bitky"

prof. RNDr. Peter Chrastina, PhD.

11. november - "Slovenské dejiny pre každého" a "Feničania"

Doc. PhDr. Ivan Mrva, CSc.

Mgr. Michal Habaj, PhD.

10. až 13. november - "Bibliotéka" (v Bratislave)

1. Poznáš slávne osobnosti na obrázku? Mohli sa niektoré z nich aj stretnúť?

2. Nájdi odpoveď v článkoch !

I. Z ktorého roku sa nám zachovali ševcovské štatúty v meste Trnava?

II. Ako sa v lokalitách Malej Fatry a na Kysuciach nazývajú letné hospodárstva - salaše?

III. Kde si nechal František Jozef postaviť súkromný poľovnícky dom?

IV. Vysvetli výraz "Bachovi husáři".

V. Akú výstavu máte možnosť zhliadnuť každý piatok v priestoroch UCM v Trnave?

Pri príležitosti 20. výročia založenia Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave bude nasledujúce číslo venované "Dejinám školstva".

**Príspevky posielajte do 1. apríla 2017
na viahistoriaucm@gmail.com**

